

MORAVSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA OLMOUC
Ústav managementu a marketingu

**Úroveň a kvalita vzdělávání finanční gramotnosti na
ZŠ v Olomouckém kraji**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jaroslav Zapletal

Vedoucí práce: doc. Ing. Adam Pawliczek, Ph.D.

Konzultant práce: RNDr. Ing. Miroslav Rössler, CSc., MBA

Olomouc 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedené zdroje a práce v tištěné podobě, na CD nosiči a ve studijním systému IS STAG se shodují.

V Olomouci 3.4.2021

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu práce doc. Ing. Adamu Pawliczkovi, Ph.D. a panu konzultantovi RNDr. Ing. Miroslavu Rösslerovi, CSc., MBA za vedení při psaní moji diplomové práce. Také děkuji všem osloveným Základním školám a jejich garantům Finanční gramotnosti i těm, kteří mi poskytli patřičnou literaturu, bez čehož by tato práce nevznikla.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce je zjištění stavu a kvality výuky finanční gramotnosti na základních školách a doporučení ze zjištěného stavu vyplývající. K naplnění tohoto cíle je v prvních dvou kapitolách přiblíženo téma finanční gramotnosti a problematika finančního vzdělávání v českých základních školách. Na teoretická východiska je ve třetí kapitole práce navázáno popisem realizovaného výzkumu, jehož cílem bylo analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, se zřetelem k identifikaci případných nedostatků ve výuce finanční gramotnosti žáků základních škol. Výzkum byl koncipován jako kvalitativní, zúčastnilo se jej šest základních škol, a to prostřednictvím garantů finančního vzdělávání. Metodami sběru dat bylo pozorování, analýza dokumentů a polostrukturovaný rozhovor. Součástí práce je doporučení pro praxi.

Klíčová slova: finanční gramotnost, finanční produkty, finanční vzdělávání, rozpočet, škola, učitel, základní škola.

ABSTRACT

The aim of the diploma thesis is to determine the status and quality of financial literacy teaching in primary schools and the recommendations resulting from the identified status. In order to fulfill this goal, the first two chapters approach the topic of financial literacy and the issue of financial education in Czech primary schools. In the third chapter, the theoretical background is followed by a description of the research, the aim of which was to analyze the state of teaching financial literacy at selected primary schools in the Olomouc region, with a view to identifying possible shortcomings in teaching financial literacy to primary school students. The research was conceived as qualitative, with the participation of six primary schools through financial education guarantors. The methods of data collection were observation, document analysis and semi-structured interview. Part of the work is a recommendation for practice.

Klíčová slova: budget, financial education, financial literacy, financial products, primary school, school, teacher,

OBSAH

ÚVOD	6
1 CHARAKTERISTIKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	7
1.1 Základní vymezení finanční gramotnosti	7
1.2 Složky finanční gramotnosti	9
1.3 Význam finanční gramotnosti	13
2 VÝUKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	16
2.1 Výuka finanční gramotnosti v zahraničí	16
2.2 Pojetí finanční gramotnosti v RVP ZV	19
2.3 Současný stav výuky finanční gramotnosti v českých základních školách	23
3 POPIS VÝZKUMU	28
3.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	28
3.2 Metodika výzkumu	28
4 ANALÝZA A VÝSLEDKY VÝZKUMU	42
4.1 Charakteristika navštívených škol	42
4.2 Výsledky analýzy dokumentů	43
4.3 Výsledky analýzy polostrukturovaných rozhovorů	46
4.4 Celkové zhodnocení výsledků výzkumu	54
5 DOPORUČENÍ PRO PEDAGOGICKOU PRACI VÝUKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI NA ZŠ	59
ZÁVĚR	63
SEZNAM LITERATURY	64
PŘÍLOHY	68
ANOTACE	69

ÚVOD

Tím, jak se mění současný svět, mění se i požadavky na vzdělávání žáků, a to ve všech úrovních školského systému. Jedním z nových témat, s nímž jsou žáci na základních školách systematicky seznamováni, je problematika finanční gramotnosti.

Finanční gramotnost neznamená pouze rozumět světu financí. Jako důležitější se jeví aplikace teoretických poznatků do praxe. Česká populace byla nucena adaptovat se pod vlivem politických změn po roce 1989 na tržní hospodářství. Skončilo období, kdy se o občany hyperprotektivně a mocensky staral stát. V důsledku toho se objevily i nové fenomény, z nichž lze uvést např. chudobu a s ní související bezdomovectví. Aktuálně se Česká republika potýká s velkým nárůstem exekucí, osobních bankrotů. To vše odráží dosud poměrně nízkou úroveň finanční gramotnosti české populace.

Z tohoto hlediska je pak velmi důležité, aby byly s tématy finanční gramotnosti seznamovány děti v co neútlejším věku. Tento požadavek se stává stále více aktuálnější i s ohledem na skutečnost, že se děti a dospívající pohybují v online světě, v němž se neustále setkávají nejen s reklamami, ale též např. s méně či více zřejmými pobídkami k různým finančním transakcím. Kromě toho se mohou stát oběťmi různých podvodů, které cílí na osoby, jejichž úroveň finanční gramotnosti je nízká.

Z důvodu aktuálnosti tématu, ale též z osobního zájmu o danou problematiku je v předložené diplomové práci věnována pozornost finanční gramotnosti, konkrétně výuce finanční gramotnosti na základních školách. Cílem diplomové práce je zjištění stavu a kvality výuky finanční gramotnosti (FG) na ZŠ a doporučení ze zjištěného stavu.

K naplnění tohoto cíle slouží nejprve podání teoretických východisek v prvních dvou kapitolách práce. V první kapitole práce je nejprve charakterizována finanční gramotnost, její dílčí složky, poukázáno je též na význam finanční gramotnosti. Druhá kapitola práce pojednává o výuce finanční gramotnosti na základních školách.

Třetí kapitola práce popisuje koncepci realizovaného výzkumu, jehož cílem bylo analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji. Získaná data jsou prezentována v kapitole čtvrté. V diskusi jsou zjištěné výsledky vztaženy k dílčím cílům výzkumu a porovnávány s teoretickými východisky. Shrnutí hlavních zjištění a doporučení je podáno v závěru práce.

1 CHARAKTERISTIKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

Termín gramotnost se váže ke schopnosti číst, psát a počítat. Gramotnost představuje základ pro všechny úrovně vzdělávání, značí kultivovanost jedince. Vzhledem k tomu, že existuje mnoho různých oborů lidské činnosti, postupně se začaly rozlišovat dílčí gramotnosti, kdy k hlavním v rámci vzdělávání patří gramotnost čtenářská, matematická, přírodovědná, informační a finanční. V tomto úzkém vymezení znamená gramotnost schopnost jedince rozumět termínům a dílčím jevům z dané oblasti a též je vhodně aplikovat v praktickém životě¹.

V práci bude věnována pozornost gramotnosti finanční, na kterou, nelze nahlížet izolovaně, neboť se úzce váže i k dalším vybraným gramotnostem. V první kapitole práce bude nejprve stručně vymezeno, a to s využitím odborných definic, co je to finanční gramotnost a jaké složky jsou u ní rozlišovány. Poukázáno bude také na význam finanční gramotnosti pro běžný, každodenní život.

1.1 Základní vymezení finanční gramotnosti

Definic finanční gramotnosti existuje značné množství, neexistuje jednotně přijímaná. V Národní strategii finančního vzdělávání 2.0 je finanční gramotnost vymezena jako „*souhrn znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování*“².

Uvedená definice je novější. V roce 2010 vypracovalo Ministerstvo financí České republiky první ucelenou koncepci finančního vzdělávání (tj. Národní strategii finančního vzdělávání), v níž byla finanční gramotnost vymezena následovně: „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe i svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace*“³.

¹ VÚP. *Gramotnosti ve vzdělávání: Soubor studií*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011, s. 5. ISBN 978-80-8700-74-8.

² MF ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0* [online] Praha: MF ČR, 2020, s. 5 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <https://financniagramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty>

³ MF ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online] Praha: MF ČR, 2010, s. 11 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/31443/>

Tato definice je tedy oproti její novější verzi mnohem obsáhlejší a vztahuje se k dospělým lidem. Jak je však zřejmé, finanční gramotnosti by se měly učit děti ideálně od útlého věku. Je zapotřebí, s ohledem na význam finanční gramotnosti, aby již děti získaly elementární dovednosti v oblasti finanční gramotnosti.

Za velmi výstižnou, a přitom jednoduchou lze považovat definici Smrčka a Dvořákové, dle kterých je finanční gramotnost „*osobní odpovědnost za hospodaření s penězi*.“ Kromě toho dle téhož zdroje lze na finanční gramotnost nahlížet s užitím funkční definice, která zdůrazňuje „*schopnost číst, analyzovat, řídit a komunikovat o osobních finančních podmínkách, které ovlivňují hmotnou životní úroveň*“⁴. K této funkční definici lze namítnout, že finanční podmínky neovlivňují pouze hmotnou životní úroveň, ale celkovou kvalitu života, psychické prožívání, možnost žít život dle vlastních představ, saturovat důležité životní potřeby.

Jak je z podaných vymezení finanční gramotnosti zřejmé, finanční gramotnost se týká dovednosti vhodně hospodařit s financemi, vhodného přístupu k hospodaření s financemi, a to v různých životních situacích, tedy i těch, v nichž člověk disponuje nedostatečnými finančními prostředky a je tak obtížné činit optimální finanční rozhodnutí. Jedinec s dobrou úrovní finanční gramotnosti by měl být schopen z velké části těmto situacím předejít. Jak je zdůrazněno ze strany OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), finanční gramotnost je spojena se schopností činit správná rozhodnutí v oblasti financí, ale též se týká toho, aby jedinec věděl, kam se obrátit v případě potřeby, tj. např. při zhoršení vlastní finanční situace, zároveň se finanční gramotnost týká i toho, aby jedinec dokázal zlepšovat svoji finanční pohodu⁵.

Finanční gramotnost není osamoceným fenoménem, ale je součástí tzv. ekonomické gramotnosti, která zahrnuje oproti finanční gramotnosti také např. schopnost jedince zajistit si příjem, orientaci na pracovním trhu, schopnost rozhodovat se o výdajích. Finanční gramotnost se dále úzce váže ke gramotnosti numerické, informační a právní. Numerická gramotnost se do finanční gramotnosti promítá jako schopnost využívat matematické znalosti při řešení úkolů a situací spojených s financemi. Gramotnost informační značí schopnost vyhledávat relevantní informace, právní gramotnost je spojena s problematickými situacemi, do nichž se jedinec může vlivem nízké úrovně finanční gramotnosti dostat (např. neschopnost splácet,

⁴ SMRČKA, Luboš a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Finanční vzdělávání pro střední školy*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 13. ISBN 978-80-7400-008-9.

⁵ OECD, 2005 in KANTNEROVÁ, Liběna et al. *Finanční gramotnost v České, Polské a Slovenské republice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013, s. 18. ISBN 978-80-7394-436-0.

vyhlášení osobního bankrotu apod.)⁶. Je tedy důležité souběžně posilovat vzdělanost ve všech dalších formách gramotnosti, v kontextu finanční gramotnosti pak zejména v gramotnostech, které jsou s ní úzce spojeny.

Świecka při pojednání o finanční gramotnosti shrnuje, že začátek bádání v dané oblasti lze datovat do roku 1992, kdy tento termín poprvé užila Národní nadace pro výzkum ve vzdělávání (NFER – National Foundation for Educational Research), která sídlí ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. O pět let později začala být mezi středních škol zjišťována úroveň finanční gramotnosti. Postupně začal tento fenomén nabývat různých významů a definic. V zásadě je tak možné finanční gramotnost vztáhnout ke znalosti finančních produktů (např. fixní, nastavitelná sazba hypoték) a finančních pojmů (inflace, úvěrové skóre), uplatňování numerické gramotnosti při činění rozhodnutí ve finanční oblasti, dovednosti různých činností v oblasti financí, jako je finanční plánování. Snahy o měření finanční gramotnosti se datují do začátku 90. let minulého století, kdy Federace amerických spotřebitelů (CFA – Consumer Federation of America) začala s pravidelným prováděním průzkumu finanční gramotnosti mezi americkými občany. Na poli mezinárodním se o osvětu a podporu vzdělávání ve finanční gramotnosti zasadila OECD⁷.

Z dosavadního pojednání o finanční gramotnosti je zřejmé, že se jedná o fenomén, který je značně obsáhlý. V průběhu zkoumání finanční gramotnosti a rozvoje finančního vzdělávání tak byly abstrahovány dílčí složky finanční gramotnosti, které jsou popsány v další podkapitole.

1.2 Složky finanční gramotnosti

Většinou jsou rozlišovány tři následující složky finanční gramotnosti:

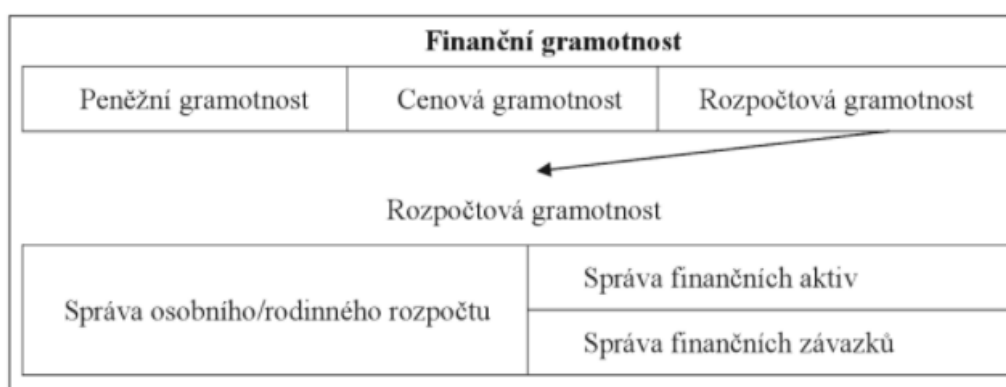
- peněžní gramotnost: tato gramotnost se týká kompetence dobře hospodařit s hotovostními i nehotovostními penězi, realizovat peněžní transakce, spravovat nástroje, které jsou s nimi spojeny a kterými jsou např. běžný účet;

⁶ HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce. Metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2011, s. 38. ISBN 978-80-86856-76-6.

⁷ ŚWIECKA, Beata. A theoretical framework for financial literacy and financial education. In ŚWIECKA, Beata, GRZESIUK, Aleksandra, KORCZAK, Dieter and Olga WYSZKOWSKA-KANIEWSKA. *Financial Literacy and Financial Education. Theory and Survey*. Berlin: Walter de Gruyter, 2019, p. 1. ISBN 978-3-11-063296-5.

- cenová gramotnost: v tomto případě se jedná o gramotnost týkající se cenových mechanismů, inflace. Lidé by měli rozumět ceně peněz v čase, rozdílu mezi nominální a reálnou úrokovou sazbou, různým poplatkům a úrokovým sazbám;
- rozpočtová gramotnost: tato gramotnost se týká rodinného či osobního rozpočtu, zvládnutí různých životních situací v oblasti financí. K rozpočtové gramotnosti patří správa finančních aktiv (vklady, investice, pojištění) a správa finančních závazků (úvěr, leasing apod.). Základem je orientace na trhu finančních služeb a produktů⁸.

Zastoupení těchto složek v rámci finanční gramotnosti podává obrázek 1.

Obrázek 1 Složky finanční gramotnosti

Zdroj: Smrčka a Dvořáková⁹

Dle Smrčky a Dvořákové je rozpočtová gramotnost v rámci finanční gramotnosti zastoupená v největší šíři, a to mimo jiné proto, že má největší dopad na praktický život. V současné době je nezbytné, aby se lidé, a to i děti a dospívající, orientovali v základních finančních produktech, uměli si dobře sestavit osobní nebo rodinný rozpočet, věděli, jak co nejlépe zhodnotit případné finanční přebytky, nebo jak naopak finančně hospodařit v případě deficitu v rozpočtu¹⁰.

Dle Pavelkové, Knaifla a Preusse zahrnuje rozpočtová gramotnost podstatnou část toho, čemu by se měli učit děti a dospívající a co je též v praxi v rámci finanční gramotnosti uplatňováno, tj. hospodaření s penězi, které obnáší nejen jejich utrácení, ale též spoření a volbu vhodných investic, a to i z dlouhodobého hlediska, např. v rámci investování do budoucí starobní penze, jejíž systém může být obtížně pochopitelný a bude vyžadovat dovednost až expertní co se

⁸ MF ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online] Praha: MF ČR, 2010, s. 12 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/31443/>

⁹ SMRČKA, Luboš a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Finanční vzdělávání pro střední školy*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 32. ISBN 978-80-7400-008-9.

¹⁰ Tamtéž, s. 31.

týče investování do různých soukromých fondů, zajišťujících různé výnosy při odlišných podmínkách. Děti a dospívající by měli ještě předtím, než sami budou moci hospodařit se svými finančními prostředky, rozumět tomu, jak komunikovat s peněžními ústavami, jak postupovat v případě nutnosti půjčit si peníze. Měli by mít povědomí o reálné hodnotě peněz (tedy ceně zboží a vlivu inflace a směnných kurzů na cenu zboží), měli by být dobře obeznámeni s tím, jak se chránit před zadlužením či předlužováním¹¹.

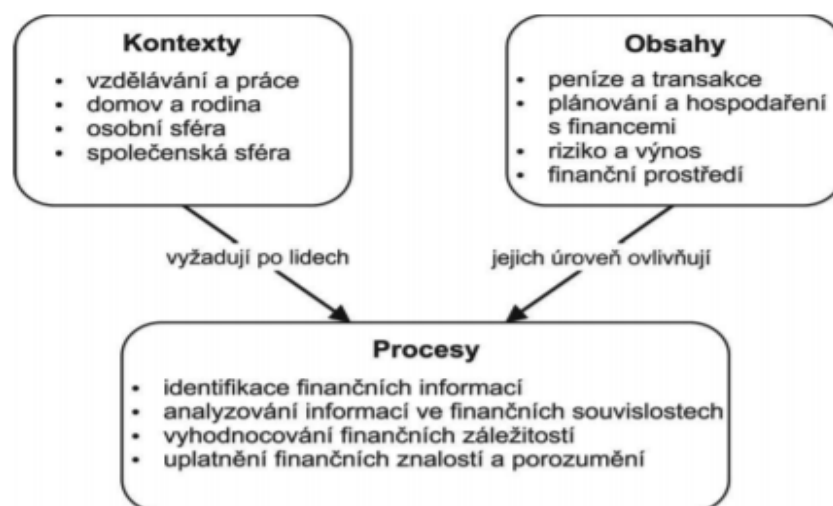
Jak však podotýkají Dvořáková a Tuvora, finanční gramotnost nelze zúžit pouze na rozpočtovou gramotnost. Je nezbytné registrovat i makroekonomické aspekty, jakými jsou orientace v základních vztazích mezi jednotlivými segmenty ekonomiky, rozumět makroekonomickým parametrům, k nimž patří např. HDP (hrubý domácí produkt), úroková míra, inflace. Důležitá je i oblast daní, která se dotýká každého občana. I když tedy jsou rozlišovány dílčí složky finanční gramotnosti, finanční gramotnost, která je součástí gramotnosti ekonomické, musí být představována i v tomto širším rámci,¹² který může být dle Pavelkové, Knaifla a Preusse zastoupen i tzv. funkční gramotností, jejíž součástí je gramotnost informační, pod níž spadá gramotnost finanční. Funkční gramotnost znamená schopnost orientovat se ve světě informací, vhodně je používat ve svém životě¹³.

Za vhodný model pro porozumění dílčím složkám finanční gramotnosti lze považovat schéma na obrázku 2.

¹¹ PAVELKOVÁ, Jaroslava, KNAIFL, Oldřich a Karel PREUSS. Funkční a finanční gramotnost. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2012, roč. 22, č. 22, s. 113-114. ISSN 1211-2720.

¹² DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Jiří TUVORA. Finanční gramotnost jako ochrana jedince a společnosti. In HEJDIŠ, Milan a Antonín KOZOŇ (eds.). *Sociální a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti. Zborník príspevkov*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2009, s. 68. ISBN 978-80-89271-63-4.

¹³ PAVELKOVÁ, Jaroslava, KNAIFL, Oldřich a Karel PREUSS. Funkční a finanční gramotnost. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2012, roč. 22, č. 22, s. 108-110. ISSN 1211-2720.

Obrázek 2 Model složek finanční gramotnosti

Zdroj: OECD¹⁴

Jak vysvětlují Ševčík a Janko, tento model vznikl na základě šetření PISA 2012, kterým byla zkoumána matematická gramotnost u patnáctiletých žáků. Dimenze obsahů se váže ke kognitivnímu porozumění finanční gramotnosti. Procesy se týkají různých činností, přístupů a důležitou dimenzí jsou pak kontexty, které reflektují sociální prostředí, v němž dochází k uplatňování finančních znalostí a dovedností¹⁵.

To tedy v praxi znamená, že je zapotřebí přizpůsobit výuku finanční gramotnosti specifikům žáků, prostředí, v němž vyrůstají, neboť toto prostředí značně ovlivňuje jak základní úroveň finanční gramotnosti, kterou žák má a která je většinou neuvědomovaná, je získávána na základě observačního učení, tak i možnosti získávání nových poznatků a dovedností v oblasti finanční gramotnosti. Do jisté míry tak lze uvažovat i o odlišném významu edukace v oblasti finanční gramotnosti u jednotlivých žáků a studentů. Nicméně finanční gramotnost má své nezastupitelné místo v dnešní informační společnosti a její význam stále narůstá. V závěru kapitoly bude pojednáno o důležitosti finanční gramotnosti jak pro celou společnost, tak i pro dnešní žáky, které teprve čeká výraznější vstup do světa financí.

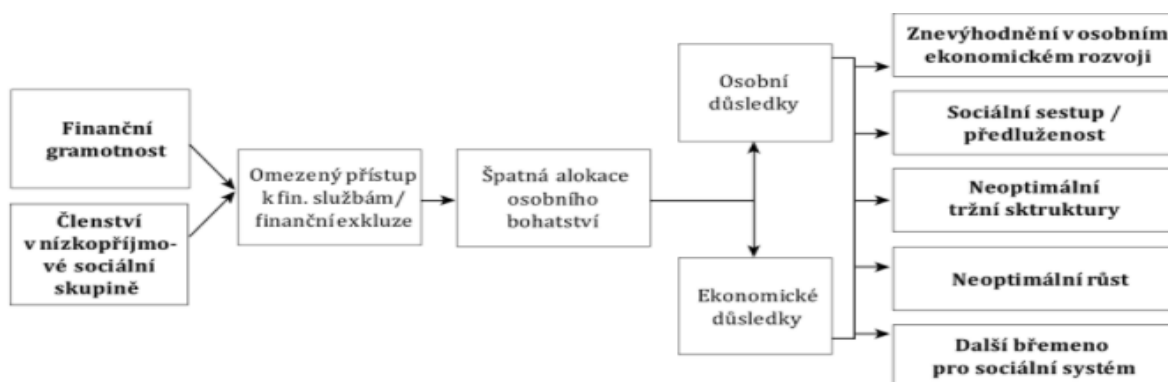
¹⁴ OECD, 2005, in ŠEVČÍK, Karel a Tomáš JANKO. Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech. *Orbis Scholae*, 2017, roč. 11, č. 2, s. 14. ISSN 1802-3177.

¹⁵ ŠEVČÍK, Karel a Tomáš JANKO. Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech. *Orbis Scholae*, 2017, roč. 11, č. 2, s. 14. ISSN 1802-3177.

1.3 Význam finanční gramotnosti

Jak uvádějí Opletalová a Kvintová, hlavním důvodem, proč začala být věnována pozornost v České republice finanční gramotnosti a s ní spojenému finančnímu vzdělávání, byly velmi nepříznivé statistiky o zadlužení domácností, neschopnost domácností zlepšovat svoji finanční situaci tak, aby klesalo jejich zadlužení. Mezi roky 2007 a 2014 narostlo zadlužení českých domácností téměř třikrát, na hodnotu 1 316 miliard Kč. Neustále narůstá počet exekucí, osobních bankrotů (insolvenčních řízení). Dle téhož zdroje je však finanční gramotnost nízká i v populaci jiných zemí, což vedlo k vytvoření Mezinárodní sítě pro finanční vzdělávání, která celosvětově usiluje o posílení finanční gramotnosti, a to např. prostřednictvím podpory finančního vzdělávání vládami zemí. V roce 2012 bylo provedeno šetření týkající se úrovně finanční gramotnosti ve 14 zemí, k nimž patřila i Česká republika. Většina států, včetně České republiky, dosáhla v průměru kolem 56 % požadovaných znalostí¹⁶. Jak doplňuje Krechovská et al., v České republice byl zjištěn soustavný nárůst zadluženosti, což také vedlo mimo jiné i k tomu, že se odpovědné osoby začaly zabývat koncepcí zvyšování finanční gramotnosti v populaci¹⁷.

Zcela jistě je zapotřebí, aby se uměli občané chovat finančně zodpovědně. V takovém případě prosperují jak občané, tak i stát. Dle Teplého a kol. je tak zapotřebí nahlížet na finanční gramotnost jak z makroekonomického, tak i mikroekonomického hlediska. Význam finanční gramotnosti z obou hledisek zachycuje obrázek 3.

Obrázek 3 Finanční gramotnost z makroekonomického a mikroekonomického hlediska

Zdroj: Teplý a kol.¹⁸

¹⁶ OPLETALOVÁ, Alena a Jana KVINTOVÁ. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 9-10. ISBN 978-80-244-4519-9.

¹⁷ KRECHOVSKÁ, Michaela et al. *Financial Literacy in Visegrad Group Countries*. Plzeň: NAVA, 2015, s. 30. ISBN 978-80-7211-483-2.

¹⁸ TEPLÝ, Petr a kol. *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Karolinum, 2013, s. 44. ISBN 978-80-246-2287-3.

Na obrázku 3 můžeme vidět, že zejména při kombinaci nízké finanční gramotnosti a příslušnosti jedince k nízkopříjmové sociální skupině dochází k významnému omezení možnosti jedince finančně prosperovat, což může mít za následek i výrazné zhoršení postavení dotyčného ve společnosti. Čím více takto finančně málo gramotných občanů existuje, tím hůře prosperuje ekonomika státu. Nenastává ekonomický růst, hospodářský vývoj může stagnovat. Stát je následně ve svém hospodaření značně omezen vlivem nutnosti odvádět větší objem financí do sociálního systému, což v praxi mimo jiné znamená poskytování různých dávek finanční pomoci, zajišťování chodu sociálních služeb, které se o tyto občany, ale i jejich blízké musí starat, resp. pomáhají jim znovu se začlenit do společnosti, k čemuž je pochopitelně zapotřebí též rozvoj finanční gramotnosti.

Nacher zdůrazňuje spíše význam finanční gramotnosti pro jednotlivce, tedy obyvatelstvo. Dle autora má význam absolvovat různé přednášky, semináře, číst knihy na téma finanční gramotnosti, neboť nejen že se člověk naučí orientovat se ve světě financí, předejde mnoha nesprávným rozhodnutím, která mohou závažným způsobem negativně ovlivnit jeho další život i život blízkých, ale též se zvýší v dané oblasti sebevědomí jedince. Nabytí potřebných dovedností v oblasti finanční gramotnosti vede zároveň k zisku, často ke spokojenějšímu či klidnějšímu životu. V opačném případě bývá jedinec až zcela bezbranným vůči různým podvodníkům, obchodním trikům, stává se nesvobodným v oblasti financí¹⁹.

Finanční gramotnost je poměrně složitým jevem, který neobnáší pouze dílčí znalosti, týkající se např. rodinného rozpočtu, problematiky inflace nebo orientace v bankovních či finančních produktech. Finanční gramotnost má i psychologickou rovinu, která zahrnuje hodnoty, potřeby, postoje k penězům. Váže se k ní ekonomická socializace. Důležité je tak seznamovat s finanční gramotností již děti, u kterých lze vhodně, v senzitivním období, rozvíjet potřebné dovednosti²⁰.

Ševčík shrnuje výsledky dílčích výzkumů (např. Tokar Assada či Grohmana), z nichž vyplynulo, že posilováním finanční gramotnosti se výrazně snižuje selhávání lidí při finančním rozhodování. Bylo též prokázáno, že zvyšování finanční gramotnosti vede ke schopnosti investovat na burze, lidé jsou schopni lépe se orientovat v důchodové politice, tedy též si např. spořit na starobní důchod a předejít výraznému finančnímu propadu po ukončení pracovního působení. Finančně gramotní lidé si také odpovědněji pořizují různé půjčky,

¹⁹ NACHER, Patrik. *Konec finančních negramotů v Čechách aneb Staré pravdy nerezaví*. Praha: Plot, 2015, s. 20-21. ISBN 978-80-7428-268-3.

²⁰ OPLETALOVÁ, Alena a Jana KVINTOVÁ. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 6. ISBN 978-80-244-4519-9.

hypotéky, jsou schopni je splácet mnohem častěji ve srovnání s lidmi, u nichž je finanční gramotnost nízká²¹. K tomu říká Dvořáková, že klíčový je dosažený stupeň finanční gramotnosti, která je výsledkem finančního vzdělávání. To, že se jedinec vzdělává v oblasti financí, ještě neznamená, že se stane finančně gramotným. Nelze tedy vnímat rovnítko mezi finančním vzděláváním a finanční gramotností²².

Nicolini podobně jako výše uvedení autoři vyzdvihuje význam finanční gramotnosti zejména pro jednotlivce. Lidé si jen málo uvědomují, že takřka každé rozhodnutí je spojeno s oblastí financí. To, jak se lidé finančně chovají, má dopad na jejich životní styl, plánování a rozvoj kariéry, ale i to, jak kvalitní jsou vztahy v rodině. Takřka vše se člověk musí v životě učit. Informovanost a vzdělanost, týkající se finanční gramotnosti, vede k lepšímu finančnímu rozhodování, tedy i plánování a realizaci vlastního života. Lidé se nerozhodují pro to, stát se konzumenty. V dnešní společnosti tuto roli získává každý jedinec. Oproti minulosti, a to i při srovnání dvou nebo tří desítek let zpět, se stal finanční systém, jehož je člověk součástí, mnohem složitější a bez obeznamenosti, jak se v něm orientovat, je těžké dosahovat osobních přání a snů. Finanční gramotnost významným způsobem rozhoduje o úspěšnosti člověka v životě, jeho postavení ve společnosti²³.

Dvořáková zdůrazňuje, že finanční gramotnost také napomáhá orientaci lidem v obtížných, nečekaných situacích. Lidé, kteří jsou finančně gramotní, v případě potřeby vědí, kde vyhledat pomoc, jaká pomoc je účinná, dokážou také lépe realizovat kroky nutné ke změně své osobní, tedy i finanční situace. Dle autorky představuje finanční gramotnost preventivní opatření při ochraně spotřebitele²⁴.

V ideálním případě by se pochopitelně měly děti seznamovat s tématem finanční gramotnosti ve svých rodinách, rodiče by jim v tomto ohledu měli být vzorem. To se však často neděje, neboť sami rodiče vykazují velmi nízkou finanční gramotnost. Odpovědnost se tak přesouvá do školství, byť se nejedná o optimální situaci.

²¹ ŠEVČÍK, Karel. *Finanční gramotnost ve výzkumu a v českých vzdělávacích dokumentech* [online] Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/financni-gramotnost-ve-vyzkumu-a-v-ceskych-vzdelavacich-dokumentech>

²² DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. *Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 15. ISBN 978-80-7400-008-9.

²³ NICOLINI, Gianni. *Financial Literacy in Europe: Assessment Methodologies and Evidence from Europe Countries*. Abingdon, New York: Routledge, 2019, pp. 1-2. ISBN 978-1-138-36261-1.

²⁴ DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. *Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD*, s. 15-16.

2 VÝUKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Druhá kapitola práce bude detailněji přibližovat finanční vzdělávání, tedy výuku finanční gramotnosti, a to nejen v České republice, ale též v zahraničí. Přehled o finanční gramotnosti žáků, konkrétně žáků ve věku 15 let, podalo šetření PISA v roce 2012, jehož výsledky budou v kapitole stručně představeny. Pojednáno je též o koncepci finančního vzdělávání v zemích Visegrádské čtyřky.

Podána bude také stručná historie začleňování finančního vzdělávání do kurikulárních dokumentů, popsáno bude pojetí finanční gramotnosti v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále též jako RVP ZV). V závěru kapitoly bude stručně nastíněno, jaký je současný stav výuky finanční gramotnosti na českých základních školách.

2.1 Výuka finanční gramotnosti v zahraničí

Základy vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti formulovaly mimo jiné OECD a Světová banka. Studie OECD z roku 2005 definovala základy dobré praxe při vzdělávání ve finanční gramotnosti. Z těchto závěrů vyplynulo, že je zapotřebí vhodně koncipovat finanční vzdělávání, a to jako systém spravedlivý, s rovným zacházením, nepoškozující, dobře koordinovaný. Finanční vzdělávání by mělo být součástí vzdělávacích programů již na základních školách, mělo by být na stejné úrovni, jako je např. vzdělávání v oblasti péče o zdraví. Nutné je volit vhodnou formu: na středních školách se může jednat o interaktivní počítačové hry. V případě žáků a dospívajících by se mělo co nejvíce přibližovat jejich každodenním zkušenostem, tj. žáci by měli být informováni o finančních produktech a službách, s nimiž se mohou běžně setkat, měli by být obeznámeni s tématy, jakými je základní spoření, dluhy, pojištění, důchody, vědět, jakým způsobem si mohou pořídit byt, dům (tj. s využitím úvěrů, hypoték apod.). Světová banka zdůrazňuje nutnost testovat a dobře vyhodnocovat jednotlivé finanční programy. Finanční vzdělávání by mělo reflektovat fázi života, v níž se jedinec nachází (tj. jiné finanční záležitosti se týkají dospívajících, jiné lidí v mladém věku, jiné osob v předdůchodovém věku), reflektována by měla být i životní úroveň konkrétního státu, od níž by se opět měla odvíjet koncepce finančního vzdělávání. Východiskem pro tvorbu programu finančního vzdělávání by mělo být národní šetření

o finanční gramotnosti, na které by měly průběžně, vždy s intervalem 3-5 let, navazovat další průzkumy²⁵.

Předtím, než bude přiblíženo finanční vzdělávání v českém školství, konkrétně tedy na základních školách, lze stručně dodat, jak je k této oblasti přistupováno v zahraničí. Jednu z nejznámějších komparativních studií zaměřenou na problematiku vzdělávání ve finanční gramotnosti představuje šetření PISA z roku 2012, které zkoumalo úroveň finanční gramotnosti patnáctiletých žáků, a to v 18 zemích, včetně České republiky. Výsledky tohoto šetření shrnuje Česká školní inspekce. Z hlavních zjištění lze uvést následující:

- nejlepších výsledků dosáhli žáci v Šanghaji (603 bodů), Česká republika se umístila mezi 7 zeměmi s nadprůměrnými výsledky;
- co se týče skladby úrovně finanční gramotnosti, v tomto ohledu nezískali čeští žáci příliš dobré výsledky, desetina žáků vykazovala základní znalosti, 2,5 % žáků se ocitla se svými znalostmi pod základní úroveň a třetina žáků dosáhla třetí úrovně finanční gramotnosti (nejvyšší úroveň měla hodnotu 5). Lepších výsledků v tomto ohledu dosáhli kromě žáků ze Šanghaje také žáci např. z Estonska, Belgie, Lotyšska nebo Polska;
- Česká republika společně se Španělskem představuje země, v nichž je úroveň finanční gramotnosti nejvíce ovlivněná matematickými znalostmi a dovednostmi, zároveň nejméně ovlivněná čtenářskou gramotností;
- na úroveň finanční gramotnosti žáků mají vliv faktory, jakými jsou ekonomické bohatství rodiny, socioekonomická úroveň rodiny, přičemž tyto vlivy nejvíce zapříčiňují rozdíly v úrovni finanční gramotnosti u žáků z Estonska, Chorvatska, Itálie, ale též např. Austrálie nebo Polska, v České republice je podíl těchto vlivů na úrovni finanční gramotnosti 23 %;
- vzdělávací systém má též vliv na úroveň finanční gramotnosti. Nejvíce spravedlivý, ve smyslu rovných příležitostí, je na Novém Zélandě, nejméně v Estonsku a v Itálii²⁶.

Výsledky z šetření PISA 2012 analyzovali Ševčík a Janko, kteří se již více zaměřili na standardy vzdělávání finanční gramotnosti v kurikulárních dokumentech, kdy srovnávali Českou republiku s Austrálií, Japonskem a Spojeným královstvím. Nejlépe se umístila

²⁵ DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. *Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 16. ISBN 978-80-7400-008-9.

²⁶ ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Mezinárodní šetření PISA 2012. Finanční gramotnost patnáctiletých žáků* [online] Praha: ČŠI, 2014, s. 8-18 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/PISA-FG/resources/_pdfs_/Zprava_PISA_financi_gramotnost_.pdf

Austrálie: v tamějších školách je věnováno nejvíce pozornosti právům a povinnostem spotřebitele, na druhém místě se umístilo Japonsko. Prvenství získala Austrálie též v oblasti plánování a hospodaření s financemi, vyhledávání a posuzování informací významných pro finanční chování. Na dovednosti aplikovat získané poznatky v praxi se nejvíce soustředí v Japonsku, které získalo také prvenství v oblasti finanční prosperity jedince, ovlivněné komunitou, v níž jedinec žije. Všechna tato témata byla v roce 2012 nejméně reflektována ve vzdělávacích dokumentech České republiky²⁷.

Nepříznivé výsledky byly získány výzkumným šetřením v roce 2014 v USA, kdy bylo zjištěno, že jen minimum oslovených států (17 z celkových 43) požaduje v rámci vzdělávání žáků středních škol, aby absolvovali kurzy na toto téma, pouze v 6 státech absolvovali žáci výstupní testy z finanční gramotnosti. Ve srovnání výzkumu PISA se USA umístilo až na 9. místě, tedy za Českou republikou²⁸.

Novější data lze uvést z výzkumu provedeného v zemích Visegrádské čtyřky v letech 2015-2016. Co se týče Maďarska, problematika finanční gramotnosti se stala součástí kurikula v roce 2013, finanční gramotnost je koncipována obdobně jako v České republice, tedy nejedná se o samostatný předmět, ale finanční gramotnost je součástí výuky jiných předmětů. Finanční gramotnosti se učí žáci především na střední škole. V Polsku začala být věnována tomuto tématu pozornost již v roce 2011, a to napříč všemi stupni vzdělávání, resp. od vzdělávání základního. Hlavní strategie v této oblasti vychází od Národní banky Polska, postupně se začala přidávat řada soukromých institucí. Značné množství informací získává obyvatelstvo též z médií. V roce 2015 bylo k dispozici více než 110 vzdělávacích programů pro děti a mládež, pro dospělé bylo určeno dalších 57 programů. Na Slovensku začalo být koncepčně rozvíjeno finanční vzdělávání od roku 2013. Vzdělávání je rozděleno do tří úrovní, úroveň třetí je k dispozici na středních školách a též v rámci celoživotního učení. Rozvoj finančního vzdělávání zajišťuje zejména Národní pedagogický institut a též univerzita v Bratislavě²⁹.

²⁷ ŠEVČÍK, Karel a Tomáš JANKO. Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech. *Orbis Scholae*, 2017, roč. 11, č. 2, s. 22. ISSN 1802-3177.

²⁸ MÉSAROS, Bonnie T. and Mary C. SUITER. The Changing Landscape of K-12 Personal Finance Education. In LIEBOWITZ, Jay (ed.). *Financial Literacy Education: Addressing Student, Business and Government Needs*. Boca Raton: CRC Press, 2016, pp. 5-6. ISBN 978-1-4987-3855-2.

²⁹ VISEGRAD FUND and CHILD & YOUTH FINANCE INTERNATIONAL. *Best Practices in Financial Education for Youth* [online] 2016, pp. 10-21 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: https://issuu.com/childfinanceinternational/docs/best_practices_in_financial_educati

2.2 Pojetí finanční gramotnosti v RVP ZV

Předtím, než bude popsán současný stav finančního vzdělávání v RVP ZV, je vhodné stručně uvést historii zavádění tohoto vzdělávání do české vzdělávací soustavy. Počátky se dle Ševčíka pojí s rokem 2006, kdy byla představena první verze dokumentu Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. V tomto dokumentu byly navrženy první standardy finanční gramotnosti, implementaci do rámcových vzdělávacích programů zajistilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále též jako MŠMT). V roce 2007 se stala finanční gramotnost jedním ze tří hlavních pilířů Rámcové politiky Ministerstva financí ČR, a to v rámci ochrany spotřebitele. V témže roce byla schválena Strategie finančního vzdělávání. Na základě doporučení OECD a Evropské komise se tato strategie stala strategií národní. V roce 2010 byla Vládou ČR schválena Národní strategie finančního vzdělávání. Postupně pak začaly být standardy finančního vzdělávání zaváděny do rámcových vzdělávacích programů, nejpozději byly zavedeny do RVP ZV, tj. od roku 2013 se stalo finanční vzdělávání součástí všech rámcových vzdělávacích programů. Jak však autor podotýká, do té doby byli žáci s finančním vzděláváním seznamováni v rámci jiných předmětů, resp. vzdělávacích oblastí (např. Matematika a její aplikace, Člověk a jeho svět). Po zavedených změnách zůstala finanční gramotnost na první stupni integrována pouze do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, na druhém stupni se jedná o vzdělávací oblast Člověk a společnost³⁰.

V současné době platí pro základní vzdělávání standard finančního vzdělávání vydaný Ministerstvem financí v roce 2017. Definovány jsou čtyři okruhy, a to Nakupování a placení, Hospodaření domácnosti, Přebytek rozpočtu domácnosti a Schodek rozpočtu domácnosti. Každý z těchto okruhů je pak jinak pojímán pro první a druhý stupeň základních škol³¹.

Pro první stupeň základních škol platí následující:

- Nakupování a placení: žák by měl být schopen používat hotové, ale též bezhotovostní peníze. Měl by také umět odhadnout a zkontrolovat cenu nákupu, stvrzenku o nákupu, pokladní doklad, přepočítat si vrácenou hotovost. Při nákupu by měl být schopen běžně srovnávat ceny za zboží, včetně jednotkových cen;

³⁰ ŠEVČÍK, Karel. *Finanční gramotnost ve výzkumu a v českých vzdělávacích dokumentech* [online] Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/financni-gramotnost-ve-vyzkumu-a-v-ceskych-vzdelavacich-dokumentech>

³¹ MF ČR. *Zásady standardu finanční gramotnosti* [online] Praha: MF ČR, 2017, s. 1 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financni-gramotnosti-29163>

- Hospodaření domácnosti: žák by již v tomto věku měl být schopen porovnávat své potřeby a přání s finančními možnostmi. K základním dovednostem by mělo být sestavení jednoduchého rozpočtu, rozlišení vyrovnaného, přebytkového a schodkového rozpočtu. Další dovedností je uvedení příkladů zvýšení příjmů a snížení výdajů;
- Přebytek rozpočtu domácnosti: žák by měl být schopen vysvětlit, proč je důležité spořit si, uvést i příklady možných spoření;
- Schodek rozpočtu domácnosti: požadováno je, aby žák objasnil vznik dluhů, nutnost jejich placení, též objasnil rizika půjček a uměl určit, kdy je vhodné si půjčit finanční prostředky, kdy nikoliv³².

Pro druhý stupeň jsou v daných oblastech stanoveny následující požadavky:

- Nakupování a placení: v případě nakupování je očekáváno, že žák vysvětlí stanovení ceny podle nákladů, poptávky a konkurence. Měl by také umět na příkladu vysvětlit, jak lze reklamovat určitou službu nebo zboží, s nímž není spokojen dále na koho se případně může obrátit, pokud si chce stěžovat či jít do soudního sporu. Žák by měl dále umět popsat vliv inflace na hodnotu peněz a též by měl umět rozpoznat nekalé obchodní praktiky. V oblasti placení je zdůrazněna oblast bezhotovostního placení. V tomto ohledu by měl žák být schopen popsat výhody a rizika bezhotovostního placení, též vysvětlit, jak je možné platit bezhotovostně bezpečně. K dalším požadavkům patří dovednost rozlišení debetní a kreditní karty, popis způsobu pohybu financí na účtu;
- Hospodaření domácnosti: tato oblast je pro druhý stupeň rozdělena do čtyř dílčích oblastí, kterými jsou rozpočet, porovnání majetku a závazků domácnosti v bilanci, úvod do finančních služeb a plánování. U třech těchto oblastí je dále přiblíženo, co je jejich náplní. V případě rozpočtu je očekáváno, že dokáže žák sestavit rozpočet jednotlivce a domácnosti, odlišit čistý a hrubý příjem, odlišit pravidelné, nepravidelné a jednorázové příjmy, odlišit pevné, kontrolovatelné a jednorázové výdaje, též zvážit nezbytnost výdajů. V rámci úvodu do finančních služeb by měl žák dokázat charakterizovat jednotlivé finanční produkty a jejich využití, provádět výpočty jednoduchého úročení, popsat princip složeného úročení. K dalším požadavkům patří dovednost charakterizovat úrok, poplatky, jejich vliv na cenu finančního produktu. U plánování by měl žák být schopen stanovit si krátkodobé a dlouhodobé finanční

³² MF ČR. *Zásady standardu finanční gramotnosti* [online] Praha: MF ČR, 2017, s. 2-4 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financi-gramotnosti-29163>

cíle, učinit rozhodnutí, jak jich dosáhnout, určit rizika, která ohrožují dosažení těchto cílů, navrhnout způsoby jejich zmírnění;

- Přebytek rozpočtu domácnosti: u této oblasti je stanoveno, že by měl žák umět odlišit spotřebu, úspory, investice a jejich využití, navrhnout řešení přebytku rozpočtu, odlišit druhy pojištění, navrhnout vhodné využití pojištění;
- Schodek rozpočtu domácnosti: od žáků je očekáváno, že dokážou navrhnout schodek rozpočtu domácností, dále že bude obeznámen s problematikou půjčování si finančních prostředků. U této položky je definováno, že by měl žák být schopen rozhodnout, v jaké situaci je vhodné půjčit si, kdy to vhodné není, dále porovnat nabídky úvěrů, uvést příklady spotřebitelských úvěrů a též vysvětlit postup získání úvěru včetně posouzení schopnosti splácet³³.

V RVP ZV lze nalézt problematiku finanční gramotnosti pro první stupeň ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, pro druhý stupeň ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. V prvním stupni je rozlišováno 1. období (1.-3. ročník) a 2. období (4.-5. ročník). Problematiku finanční gramotnosti lze nalézt v rámci vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět ve vzdělávacím obsahu Lidé a jeho svět vymezení finanční gramotnosti pouze pro 2. období, kde je explicitně uveden již výše zmíněný požadavek na používání peněz v běžných situacích, odhadování a kontrolování ceny nákupu, porovnávání přání s finančními možnostmi, sestavení jednoduchého osobního a rodinného rozpočtu, uvedení příkladů základních příjmů a výdajů. Učivo se týká vlastnictví, které je rozlišováno jako soukromé, veřejné, osobní, společné, dále je rozlišován hmotný a nehmotný majetek. K dalším tématům patří rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti, hotovostní a bezhotovostní forma peněz, způsoby placení, vnímání banky jako správce peněz. Žáci se seznamují s úroky a půjčkami. U oblasti Člověk a společnost, která se tedy týká 2. stupně základních škol, je finanční gramotnost zahrnuta do vzdělávacího obsahu Člověk, stát a hospodářství. Pro druhý stupeň již neplatí rozdělení na 1. a 2. období. Navíc zde lze nalézt požadavek na dovednost uvést na příkladu chování nakupujících a prodávajících podstatu fungování trhu, objasnit vliv poptávky a nabídky na tvorbu ceny a její změny. Žák by měl opět na příkladu uvést způsob, jak se tvoří cena, ve smyslu součtu nákladů, zisku a DPH. Žák by měl také umět uvést, ze kterých zdrojů pochází příjmy státu, do kterých oblastí naopak stát směřuje svoje výdaje. Měl by dokázat také zmínit

³³ MF ČR. *Zásady standardu finanční gramotnosti* [online] Praha: MF ČR, 2017, s. 2-4 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financi-gramotnosti-29163>

příklady sociálních dávek a příspěvků, které mohou občané pobírat. Poslední výstup se týká rozlišení a porovnávání úlohy výroby, obchodu a služeb, též příklady jejich součinnosti³⁴.

Jak je tedy zřejmé, požadavky definované na finanční vzdělávání pro žáky základních škol se v RVP ZV mírně liší od určených standardů. Za nedostatek lze považovat absenci rozvoje finanční gramotnosti u žáků 1.-3. ročníku základních škol. Zcela jistě se i v těchto ročnících dozvídají žáci o tématech, která spadají do problematiky finanční gramotnosti, nicméně nejedná se tedy o jednotnou výuku, byť ta pochopitelně není v rámci základního vzdělávání možná, neboť Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je základním rámcem. Každá škola si následně tvoří svůj vlastní Školní vzdělávací program, v němž si již koncipuje výuku dle svých představ, možností, s respektováním parametrů v RVP ZV.

Je však možné alespoň poukázat na možnost edukace v problematice finanční gramotnosti též dětí v předškolním věku, která může být i vodítkem pro učitele 1.-3. ročníků základních škol. Dle Zemanové je přímo nutností začít s finančním vzděláváním již u dětí předškolního věku. Zapotřebí je volit hravou, zážitkovou formu výuky: s dětmi lze hrát klasické hry na obchod, a to i tehdy, když děti ještě neumí počítat. Osvojují si však základní principy nakupování. V rámci této činnosti lze s dětmi hovořit o jejich přáních a též způsobech, jak jich dosáhnout. Děti se již v tomto věku mohou učit, že mají spořit, jak mohou spořit. Podobně si lze hrát na výměnný obchod, další variantou je číst dětem z publikací, které nenásilnou a zcela přirozenou formou rozvíjí v dětech finanční gramotnost. Autorka doporučuje např. knihu „Poznáváme peníze. Rozvíjejte finanční gramotnost nejmenších dětí“. Děti se mohou s pomocí četných ilustrací seznámit s historií světa peněz, učit se rozumět jejich významu, stejně jako významu finanční gramotnosti. U dětí na počátku povinného vzdělávání, kdy se tedy žákům dle RVP ZV nedostává cílené edukace v oblasti finanční gramotnosti, lze s žáky probírat např. téma kapesného, to, jak s kapesným, pokud jej děti dostávají, hospodaří, jak s ním lze hospodařit lépe. Kapesné by dle autorky měly dostávat děti právě od nástupu do školy, tedy se zahájení docházky do 1. třídy. Na začátku zahájení povinné školní docházky by dle autorky již měly mít děti osvojené základy finanční gramotnosti, tj. měly by mimo jiné vědět, že peníze představují určitou hodnotu, že je zapotřebí za všechno zaplatit a též jaká je cena peněz. Děti by též měly být obeznámeny s tím, že rodiče musí peníze vydělávat, jaké mají přibližně výdaje, resp. do jakých oblastí jejich příjmy, které jsou součástí rodinného rozpočtu, putují. Jak autorka shrnuje, již děti v 1.-3. ročníku 1. stupně základní školy by měly

³⁴ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online] Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2017, s. 42-59 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>

dobře vědět, jaké peníze existují (tj. mince a bankovky), jaká je funkce a hodnota peněz, co je to banka, bankomat, platební karta, uvést rozdíl mezi majetkem a vlastnictvím, znát základní principy spoření, rozumět tomu, co je to osobní rozpočet a též jak je koncipován úvěr či půjčka, tedy že lidé po jejich využití musí částku nejen splatit, ale též hradí stanovené úroky³⁵.

2.3 Současný stav výuky finanční gramotnosti v českých základních školách

V základních školách je vyučováno dle parametrů daných v RVP ZV, je zapotřebí dodržet standardy finanční gramotnosti. Jak uvádějí Zámečník, Poláková a Pashayeva Škopková, mnoho škol začleňuje finanční vzdělávání do předmětů, jakými jsou matematika, občanská výchova či rodinná výchova. V praxi taková výuka probíhá nezřídka tak, že je žákům zadán matematický úkol na výpočet procent, který se svým obsahem týká výpočtu úroků. Některé školy volí vhodnější, efektivnější styl výuky: finanční gramotnost pojímají jako speciální předmět či si na toto téma vyčlení projektové dny, ovšem následně se nemusí dané oblasti již dále věnovat. Dle autorů mají školy možnost využívat programů, které jsou věnovány výuce finanční gramotnosti, jsou financovány z dotací z evropských fondů, často se na jejich financování podílí různé nadace nebo samotné školy. Dotace jsou ovšem časově omezené, programy tak nelze využívat kontinuálně, což opět ubírá na efektivnosti této výuky. Dle téhož zdroje jsou navíc vhodnější zejména programy zaměřené na učitele, neboť mají-li pedagogové být schopni přiblížit svým žákům téma finanční gramotnosti, musí s ním být dobře obeznámeni. Navíc platí, že tyto znalosti a získané dovednosti učitelé neztratí, zatímco konkrétní programy mohou skončit³⁶.

Programy, které mohou školy využívat, jsou např. následující:

- Finanční gramotnost do škol: projekt byl spuštěn již v roce 2012, má akreditaci MŠMT. Navázána byla spolupráce s 200 středními školami, programy jsou k dispozici i pro základní školy a pro děti, které opouštějí dětské domovy. Součástí programu je také interaktivní soutěž na portálu Rozpočti si to, do které se mohou registrovat soutěžní týmy ze základních a středních škol;

³⁵ ZEMANOVÁ, Zdeňka. *Cesta k finanční gramotnosti dětí krok za krokem* [online] Praha: Rádce pro finance, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.radcenafinance.cz/finance/cesta-k-financni-gramotnosti-deti-krok-za-krokem/>

³⁶ ZÁMEČNÍK, Petr, POLÁKOVÁ, Kateřina a Adéla PASHAYEVA ŠKOPKOVÁ. *Finanční gramotnost od základní školy... ale jak?* [online] Praha, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.investujeme.cz/clanky/financni-gramotnost-od-zakladni-skoly-ale-jak/>

- Finanční vzdělávání ČSOB pro školy: program, jak již název napovídá, realizuje banka ČSOB, jeho náplní je přednáška odborníka. Součástí programu jsou výukové materiály, Hra rodinného rozpočtu;
- Moje familie: jedná se o interaktivní hru pro žáky základních a středních škol, zajišťovanou společností OVB Allfinanz³⁷.

Školy se mohou zapojit také do projektu *Finančně gramotná škola*, který byl zahájen v roce 2012 a výrazně je podporován mediálně od roku 2016. K dispozici je portál, na kterém je pro učitele připraveno velké množství didaktických materiálů, doporučení týkající se vhodných učebnic pro oba stupně základních škol. Pokud se škola rozhodne zapojit se do projektu, na první schůzce je domlouván obsah a forma vzdělávání, což vychází z možností a požadavků školy. Škola si může vybírat z různých workshopů, volí též, zda se budou vzdělávat učitelé nebo žáci, pro které může být uspořádán projektový den nebo celoškolská soutěž. Škola může posléze získat certifikát *Jak rozvíjíme finanční gramotnost na naší škole*, podmínkou je ovšem zpracování vlastní metodiky. Pomáhá speciálně vyškolený lektor³⁸.

Jak již bylo uváděno, každá škola může volit svůj způsob výuky finanční gramotnosti. Existují příklady dobré praxe, které byly uváděny např. na konferenci *Děti, peníze a my* aneb *Finančně gramotná škola*. Lze uvést příklad ze základní školy ve Vimperku, v níž je každý rok organizován Den s finanční gramotností. Program v případě prvního stupně obnáší např. vytvoření týmů žáků, kdy každý tým chodí společně nakupovat, tvoří rozpočet na společnou party. Na druhém stupni jsou pořádány pro žáky diskuse s odborníky z praxe, tedy různými podnikateli, zástupci pojišťoven, bank, ale též jsou zváni exekutoři. V 6. ročníku si každá třída založí v rámci hry *Finanční svoboda* fiktivní rodinu, o kterou se musí po finanční stránce starat až do ročníku 9. Tyto aktivity provádějí žáci s nadšením, nevnímají je jako výuku. Na některých školách zase navštěvují žáci odborníky přímo v terénu, jednat se může o úspěšné podnikatele, docházejí do bank, sami si získávají informace např. o bankovních produktech³⁹.

³⁷ ZÁMEČNÍK, Petr, POLÁKOVÁ, Kateřina a Adéla PASHAYEVA ŠKOPKOVÁ. *Finanční gramotnost od základní školy... ale jak?* [online] Praha, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.investujeme.cz/clanky/financni-gramotnost-od-zakladni-skoly-ale-jak/>

³⁸ LICHTENBERKOVÁ, Kateřina a Jana MERUNKOVÁ. *Finančně gramotná a podnikavá škola*. Praha: Yourchance, 2017 s. 33, 36-40. ISBN 978-80-906954-0-5.

³⁹ YOURCHANCE. *Konference „Děti, peníze a my“ představila trendy ve výuce finanční gramotnosti ve školách* [online] Praha, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <http://www.yourchance.cz/aktuality/konference-deti-penize-a-my-predstavila-trendy-ve-vyuce-financni-gramotnosti-ve-skolach/>

Metody výuky je zapotřebí volit s ohledem na věk žáků. Na prvním stupni základních škol jsou vhodná spíše hravá cvičení (osmisměrky, doplňovačky), učení zážitkovou formou⁴⁰. S tím souhlasí i Kašová, která považuje za důležité přibližovat finanční gramotnost žákům základních škol především formou praktických cvičení, příkladů, které mohou žáci znát běžně ze svého osobního či rodinného života. Vzhledem k tomu, že jsou peníze pro život nezbytné, je nutné, aby hospodaření s nimi žáci dobře rozuměli. Teoretické poznatky jsou důležité, ovšem mnohem důležitější je umět je aplikovat v praxi. Autorka doporučuje kritické myšlení v této oblasti, využívání moderních výukových metod, jakou může být brainstorming, diskuse, skupinová práce s textem či práce s mentální mapou⁴¹.

Šulc např. přistupuje v rámci své publikace k předávání poznatků z oblasti finanční gramotnosti hravou formou, ovšem usiluje o to, aby žáci primárně rozuměli hlavním mechanismům, které jsou s finanční gramotností spojeny. I když žáci mohou a měli by např. znát různé finanční produkty, měli by znát také základní pojmy: autor tak např. přibližuje téma výměnného obchodu, který byl využíván již v pravěku. Na tomto základě se pak žáci učí rozumět tomu, co je podstatou různých finančních transakcí, kdy jsou tyto transakce výhodné apod.⁴²

Témata je zapotřebí volit i s ohledem na to, v jakém prostředí se žáci pohybují, jaké jsou jejich zkušenosti s tématy, které patří do finanční gramotnosti. Dnešní děti tráví hodně času na sociálních sítích, již v předškolním věku užívají chytré mobilní telefony, tablety apod. Stahují aplikace, pouští si různé streamovací platformy. Všechny tyto moderní informační a komunikační prostředky jsou úzce spojeny s reklamou, což je téma, které vyzdvihuje např. Skořepová. Jedná se o publikaci *Finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ: o penězích a hospodaření*, kterou doporučuje např. Opletalová z Univerzity Palackého v Olomouci, a to zejména z důvodu její široké dostupnosti, ale též pro její vhodnost: učebnice vychází z RVP ZV a vede žáky prvního stupně k porozumění tématům, kterými jsou kromě reklamy také např. bankovní instituce nebo bankovky, ve smyslu rozeznávání ochranných prvků apod.⁴³ Skořepová při edukaci žáků v oblasti reklamy vysvětluje, jaký má účel reklama, jak působí na spotřebitele, jaké jsou mechanismy spotřebního chování a kterých rizik se případně

⁴⁰ NOVÁKOVÁ, Iva. *S penězi si poradím: finanční gramotnost pro žáky 1. stupně ZŠ*. Praha: Portál, 2019, s. 5. ISBN 978-80-262-1474-8.

⁴¹ KAŠOVÁ, Jitka a Lukáš ISTENČIN. *Výchova k finanční gramotnosti*. Aktualizované vydání. Plzeň: Fraus, 2020, s. 8. ISBN 978-80-7489-621-7.

⁴² ŠULC, Petr. *Naučme se hospodařit: finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Pierot, 2014, s. 5. ISBN 978-80-7353-338-0.

⁴³ OPLETALOVÁ, Alena. *Jak na výuku finanční gramotnosti?* [online] Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018 [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: <https://slideplayer.cz/slide/16997065/>

vyvarovat. Žáci jsou též seznamováni s dalšími praktickými jevy, jakými je např. reklamace zboží⁴⁴.

Hesová a Zelendová považují za klíčové, aby žák ve výuce zažil „*autentický prožitek finanční situace*“. K tomu slouží dle téhož zdroje tři hlavní skupiny metod výuky, a to inscenační a heuristické metody, didaktické hry a práce s textem. Didaktické hry by měly být koncipovány tak, aby hravou formou simulovaly situace, s nimiž se žáci mohou běžně setkat v životě. Zároveň by mělo být rozvíjeno strategické myšlení žáků. U inscenačních a heuristických metod zdůrazňují autorky opět co nejvíce zohledňovat reálné situace, nicméně učitelé musí dbát na to, aby žáci příliš neodhalovali své soukromí, neboť tato skutečnost by mohla vést k určitému napětí v třídním kolektivu, s ohledem na skutečnost, že žáci pocházejí z různého socioekonomického prostředí. Na učitele jsou ovšem kladeny i další nároky, které se týkají zejména nutnosti neustále sledovat aktuální trendy, dobře se orientovat v problematice finančního vzdělávání, ale i stavu české populace co se týče finanční gramotnosti a problémů vyplývajících z její nedostatečné úrovně.⁴⁵

Za klíčové u těchto žáků vnímá Šulc rozvinutí základní dovednosti hospodařit s rodinným rozpočtem, neboť ten mohou žáci snadno vnímat jako určitý limitní rámeček, v němž se musí umět pohybovat, zejména s ohledem na vyrovnanost rozpočtu, nevytváření dluhů apod.⁴⁶

Samotná práce v rámci vyučovací hodiny může být velmi praktická. Žáci mohou využívat repliky skutečných bankovek, mincí, které jsou k dispozici jako součást výukových materiálů. I když se výuka často soustředí pouze např. do předmětu Matematiky, a to nikoliv vždy vhodným způsobem, učitelé mají ve skutečnosti značnou volnost: finanční gramotnosti se lze věnovat např. v rámci vlastivědy, prvouky. V ideálním případě by se také měli žáci seznamovat s touto problematikou od více učitelů, neboť ti mohou volit různé didaktické formy výuky, mohou disponovat odlišnými znalostmi či zkušenostmi. Na prvním stupni se také žáci velmi často učí z různých pracovních listů, vypomáhat si mohou učitelé vzájemně s využitím DUM (digitální učební materiály), které vytvářejí sami učitelé, vzájemně si je sdílí. Velmi vhodný je v tomto ohledu také portál Fred od nakladatelství Fraus, na kterém lze

⁴⁴ SKOŘEPOVÁ, E., *Finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ: o penězích a hospodaření*. 3. vyd. Praha: Fragment, 2014, s. 20-23. ISBN 978-80-253-2175-1.

⁴⁵ HESOVÁ, Alena a Eva ZELEDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce. Metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2011, s. 8. ISBN 978-80-86856-76-6.

⁴⁶ ŠULC, Petr. *Naučme se hospodařit: finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Pierot, 2014, s. 3. ISBN 978-80-7353-338-0.

kromě pracovních listů nalézt také metodické pokyny pro učitele. Výuka by měla probíhat nejen frontálně, ale též v rámci různých skupin žáků⁴⁷.

Vhodné je vycházet z toho, co žáci umí a jak dosud přistupují k finančnímu hospodaření. Nedávným výzkumem, provedeném v České republice, bylo prokázáno, že se přístup rodičů a dětí k finančnímu hospodaření příliš neliší. Dvě ze tří dětí by podobně jako dva ze tří rodičů získanou tisícikorunu uspořili, zbylá část by ji ušetřila. Rozdíl spočívá pouze v tom, za co by tito respondenti utráceli – děti by si kúpovaly hračky apod. Má tak význam pracovat např. s kapesným, které děti dostávají, přičemž se postupně zvyšují částky, které děti jako kapesné dostávají. Zároveň dochází k tomu, že dnešní děti stále více samy platí, a to nejen hotově, ale též bezhotovostně, v rámci úhrady za různé aplikace či služby v online prostoru. Tím také dochází ke zvyšování jejich finanční gramotnosti, ne však vždy. Je ovšem zcela přirozené, že děti budou chybovat⁴⁸.

⁴⁷ LICHTENBERKOVÁ, Kateřina a Jana MERUNKOVÁ. *Finančně gramotná a podnikavá škola*. Praha: Yourchance, 2017, s. 50. ISBN 978-80-906954-0-5.

⁴⁸ ČT24. *Změna ve výuce finanční gramotnosti. Už nebude jen pro žáky škol, ale i pro seniory a nezaměstnané* [online] Praha, 2019 [cit. 2020-11-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2998589-zmena-ve-vyuce-financi-gramotnosti-uz-nebude-jen-pro-zaky-skol-ale-i-pro-seniory>

3 POPIS VÝZKUMU

Třetí kapitola práce bude popisovat realizovaný výzkum. Uveden bude výzkumný problém, hlavní cíl výzkumu a dílčí cíle. Dále bude detailněji přiblížena zvolená metodika výzkumu a v závěru kapitoly bude charakterizován výzkumný soubor.

3.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumný problém je stanoven následovně: Jaký je stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

Cílem výzkumu bude analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, se zřetelem k identifikaci případných nedostatků ve výuce finanční gramotnosti žáků základních škol.

Formulovány jsou také následující **dílčí cíle** (DC):

DC1: Zjištění informací o výuce FG na jednotlivých vybraných ZŠ v Olomouckém kraji na základě polostrukturovaného rozhovoru.

DC2: Souhrnné porovnání výuky FG na jednotlivých ZŠ pomocí zápisu odpovědí na otázky z polostrukturovaných rozhovorů do syntetické tabulky.

DC3: Vyhodnocení rozdílů výsledků odpovědí jednotlivých garantů FG.

DC4: Navrhnutí doporučení pro zlepšení vzdělávání žáků na vybraných ZŠ v oblasti FG.

Stanoveny jsou také tyto **výzkumné otázky** (VO):

VO1: Jak je koncipována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

VO2: Jak je realizována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, a to z hlediska metod výuky, hodnocení žáků a motivace žáků k finančnímu vzdělávání?

VO3: Jaký je přístup žáků vybraných základních škol v Olomouckém kraji k výuce finanční gramotnosti?

VO4: Jaké jsou plány ve výuce finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

3.2 Metodika výzkumu

Jak je patrné z formulovaných cílů výzkumu, zvolen bude kvalitativní výzkum. Hendl vysvětluje, že se práce výzkumníka v kvalitativním výzkumu blíží práci detektiva. Na začátku

je nutné vybrat téma výzkumu a stanovit výzkumné otázky. Dle autora je možné i v průběhu realizace výzkumu doplňovat stávající výzkumné otázky o nové, a to jak během fáze sběru dat, tak i během jejich následné analýzy⁴⁹. Tato skutečnost je dána mimo jiné tím, že se v kvalitativním výzkumu obě fáze práce s daty, tj. jejich sběr a analýza, prolínají. I z tohoto hlediska je tak kvalitativní výzkum pro badatele mnohem náročnější, než je tomu v případě výzkumu kvantitativního, který pracuje s kvantifikovatelnými daty, na rozdíl od výzkumu kvalitativního⁵⁰.

Kvalitativní výzkum je tak pojímán jako výzkum pružného typu. Nedochozí pouze k případnému formulování nových výzkumných otázek, ale měnit se může i počet probandů, kteří budou osloveni, volen může být odlišný terén, do nějž výzkumník vstupuje. Badatel obdobně jako detektiv vyhledává a analyzuje jakékoliv relevantní informace. Hovoří s mnoha různými lidmi, resp. s osobami, které se stávají součástí výzkumného souboru a které přinášejí potřebná data. To také znamená, že jsou sběr i analýza dat náročné z hlediska času. Časově se tak kvalitativní výzkum může rozpínat ve větší míře, než bylo původně plánováno, a to z důvodu nutnosti oslovit další probandy apod. Je velmi důležité, aby badatel dokázal posoudit, a to v kontextu situace a měnících se podmínek sběru dat, jaké další osoby oslovit, jakým způsobem docílit získání dat, která jsou pro výzkum významná, s ohledem na stanovené cíle a výzkumné otázky. V tomto případě je klíčové rozhodování na základě průběžné analýzy dat. Vznikají nové domněnky, které je opět zapotřebí ověřit v terénu⁵¹.

Zapotřebí je tedy postupovat pomalu, především velmi důkladně. Zatímco v kvantitativním výzkumu je ještě před vstupem do terénu rozhodnuto o tom, jaké bude mít složení výzkumný soubor, v kvalitativním výzkumu je rozhodnuto o prvním případě, resp. lze si stanovit rámcově, jak bude vypadat výzkumný soubor, ovšem jeho výsledná podoba se odvíjí od prvního a dalších případů (probandů, institucí apod.). Rozdíl ve výzkumném souboru v kvantitativním a kvalitativním výzkumu spočívá v reprezentaci populace, tedy v kvantitativním výzkumu je cílem konstrukce vzorku reprezentativnost, kdy sestavený výzkumný soubor je reprezentativní vůči zkoumané populaci, u kvalitativního výzkumu je zapotřebí reprezentovat populaci zkoumaného problému. Významným aspektem je pak

⁴⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 46. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁵⁰ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 40-41. ISBN 978-80-247-3006-6.

⁵¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 46.

nasycenost vzorku, což znamená, že oslovení probandů, resp. data získaná od dalších probandů, již nepřináší žádné nové údaje⁵².

Hendl shrnuje, že pro kvalitativní výzkum je charakteristický delší pobyt v terénu, intenzivní kontakt s terénem či zvolenými (zkoumanými) osobami. Záměrem výzkumníka je získat integrovaný pohled na výzkumný problém, který je tak sledován do hloubky a šíře, nejedná se pouze o určitou výseč reality, jako je tomu v případě kvantitativního výzkumu. Nevýhodou je využívání méně standardizovaných postupů sběru a analýzy dat⁵³.

Co se týče validity výzkumu, jedná se platnost výzkumu, získaných zjištění. Spolehlivost dat může být dána empirickou zakotveností, důležitá je velmi dobrá znalost teoretických východisek. Tím, že je hlavním nástrojem kvalitativního výzkumu osoba samotného badatele, i tento aspekt je posuzován z hlediska validity. Je nutné, aby badatel dodržoval veškeré zásady kvalitativního výzkumu, byl vnímán, cenné jsou zkušenosti s touto rolí. Volit lze techniky kontroly validity, k nimž patří techniky získávání dat, techniky týkající se povahy dat, techniky týkající se role výzkumníka a techniky vztahující se k výběru účastníků výzkumu. Kromě toho se může jednat o techniky týkající se analýzy a interpretace, povahy vzorku. Konkrétní metody a techniky sběru a analýzy dat by měly být voleny s ohledem na zaměření výzkumu a jeho jednotlivé fáze. Důležité je volit takové techniky a metody, které komplexně pokrývají zkoumaný problém. Triangulace se může týkat triangulace dat (volba různých způsobů získávání potřebných dat), triangulace settingu při získávání dat, triangulace zdrojů dat. Zapotřebí je tedy např. nespolehat pouze na samovýběr probandů do výzkumného souboru, usilovat o získání různých zdrojů dat, která mohou být analyzována různými způsoby⁵⁴.

V rámci realizace výzkumu budou voleny metody analýzy, syntézy a komparace. Metodou výzkumu bude polostrukturovaný rozhovor, dále se bude jednat o analýzu dokumentů a pozorování. Kombinace těchto metod umožňuje triangulaci, zvyšující validitu výzkumu.

Co se týče polostrukturovaného rozhovoru, dle Reichela se jedná o nejvhodnější typ rozhovoru, též nejčastěji užívaného, což je dáno tím, že eliminuje nevýhody dalších typů rozhovoru, kterými jsou rozhovor nestrukturovaný a strukturovaný. U polostrukturovaného

⁵² DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměněn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 304. ISBN 978-80-246-1966-8.

⁵³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 47-48.

⁵⁴ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, s. 255-268. ISBN 80-247-1362-4.

rozhovoru sestaví badatel jádro rozhovoru, které tvoří několik otázek. Tyto položky vycházejí z cíle výzkumu a výzkumných otázek. Je na badateli, v jakém pořadí bude probandům jednotlivé otázky pokládat, tedy jejich pořadí je možné měnit, ovšem nutností je položení všech připravených otázek všem probandům. Hlavní výhoda spočívá v možnosti doplnění odpovědi probandů. Výzkumník tak v návaznosti na vedený rozhovor, jeho obsah, může pokládat další otázky, což autor doporučuje, neboť lze tímto způsobem většinou získat větší vhled do zkoumané problematiky. Otázky pokládané v rozhovoru by měly být otevřené, tj. proband na ně odpovídá šířeji, nikoliv formou odpovědi ano či ne. Důležité je velmi citlivě zvolit pořadí otázek. Zejména otázky osobní či otázky, na které nemusí být snadné s ohledem na zkoumaný obsah odpovědět, by měly být řazeny až na konec rozhovoru, aby nenastala situace, že oslovená osoba odmítne odpovídat a ukončí celý rozhovor. Tím, jak je rozhovor veden, proband bývá většinou otevřenější, získává větší důvěru v badatele a je tak i pro něj schůdnější odpovědět i na otázky velmi citlivé. Nezbytné je také zvážit prostředí, v němž bude dotazování probíhat. Mělo by se jednat o místo klidné, nikým nerušené, v němž se bude proband cítit dobře a bezpečně. Délka vedení rozhovoru závisí na počtu otázek i přístupu probanda a badatele. Je nutné zohledňovat únavu probanda. Délka by neměla přesáhnout 60 minut a o předběžné délce rozhovoru by měl být proband ještě před započítím informován⁵⁵.

Polostrukturovaný rozhovor označuje Hendl jako rozhovor pomocí návodu. Návodem je soubor otázek, které je zapotřebí s probandem probrat. Témata, která jsou obsahem takového rozhovoru, jsou témata, která zajímají badatele. U tohoto typu rozhovoru zdůrazňuje autor zejména možnost snazšího srovnání dat, a to tím, že jsou pokládány stejné otázky všem probandům, byť je měněno pořadí či jsou tyto otázky doplňovány dalšími. Autor podává návod, jak schéma rozhovoru (tedy návod) vytvořit: napřed je zapotřebí ujasnit si hlavní téma, následně vedlejší témata, což jsou okruhy, k nimž by se měly vztahovat otázky v rozhovoru. Dále by mělo nastat uspořádání, a to minimálně tak, aby oblasti, které považuje badatel za důležité nebo citlivé, byly umístěny až na závěr schématu (návodu) pro rozhovor. Kromě toho doporučuje autor připravit si i doplňující otázky, které by měly být co nejlépe promyšleny, aby bylo možné prozkoumat zvolené téma do největší hloubky⁵⁶.

⁵⁵ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 107-112.

⁵⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 178-179.

Jednotlivé otázky tvořící schéma rozhovoru vychází z formulovaných výzkumných otázek: VO1 zní: Jak je koncipována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji? K této výzkumné otázce byly připraveny tři otázky:

1. *Jaká témata z oblasti finanční gramotnosti se na Vaší ZŠ vyučují? (Peníze, Hospodaření domácností, Finanční produkty, jiné?)*
2. *Ve kterých předmětech se finanční gramotnost učí? (Matematika, Občanská výchova, Rodinná výchova)*
3. *Jaká je metodika výuky finanční gramotnosti?*

První otázka se soustředí na koncepci finanční gramotnosti ve školním vzdělávacím programu. Jak bylo uváděno v teoretické části práce, výuka finanční gramotnosti by se měla řídit standardem finančního vzdělávání, vydaným Ministerstvem financí v roce 2017. Zkoumáno tedy bude, zda a jakým způsobem je tento standard reflektován v rámci školního vzdělávacího programu, jak je výuka koncipována z hlediska stanovených témat a jak je začleněna do samotné výuky, což bylo zkoumáno v otázce druhé.

V teoretické části bylo též zmiňováno, že školy mohou výuku finanční gramotnosti koncipovat různými způsoby, ideálně by se však mělo jednat o prolínání různými předměty a tématy, aby si žáci osvojili finanční gramotnost jako fenomén běžný, který je přirozenou součástí života a který se tedy také uplatňuje v různých oblastech života.

Co se týče třetí otázky, ta cílí na zjištění skutečnosti, zda škola má zpracovanou metodiku finančního vzdělávání. Metodika již může konkrétněji rozpracovávat obsah finančního vzdělávání, za důležité lze považovat také určení, kdo všechno bude žáky vzdělávat, zda se budou učitelé v tomto ohledu doplňovat apod. Zároveň by měla obsahovat volbu určitých výukových metod, organizace finančního vzdělávání (v rámci projektového dne, jako součást výuky jiných předmětů apod.).

Druhá výzkumná otázka VO2 zní: Jak je realizována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, a to z hlediska metod výuky, hodnocení žáků a motivace žáků k finančnímu vzdělávání? Formulovány jsou čtyři otázky:

4. *Jakým způsobem se na Vaší škole poznatky z FG ověřují?*
5. *Jaká je časová dotace FG na Vaší ZŠ?*
6. *Jaké projekty jsou využity pro výuku FG ve Vaší ZŠ?*
7. *Jaké jsou základní očekávané výstupy (dovednosti) po absolvování předmětu?*

Otázky vztahující se k VO2 se již přímo soustředí na konkrétní realizaci výuky finanční gramotnosti, kdy tak bude možné mimo jiné ověřit, do jaké míry koncepce této výuky odpovídá jejímu provádění v praxi.

Případné dotazování, kromě pokládání otázek dle průběhu vedení rozhovoru, se bude soustředit nejen na zjišťování časové dotace pro výuku finanční gramotnosti, ale je též předpokládáno, že budou probandi hovořit o tom, jak tuto časovou dotaci hodnotí (vyhovující, nevyhovují, z jakého hlediska je nebo není vyhovující), co by se případně mohlo změnit.

Výstupy z výuky finanční gramotnosti jsou pochopitelně definovány v RVP ZV, ovšem je otázkou, jaké výstupy jsou skutečně na zvolených školách očekávány, na co se škola soustředí, jaké konkrétní priority ve finančním vzdělávání oslovení garanti výuky finanční gramotnosti na daných školách vnímají.

V zásadě platí, že je rozvoj klíčových gramotností jiný než předávání poznatků. Gramotnosti (čtenářská, matematická, finanční) jsou potřebné po celý život. Není tedy důležité z tohoto hlediska, zda žák splní požadovaným způsobem úkol, dostane za něj jedničku, ale spíše to, zda si např. uvědomuje rizika finančního rozhodování, zda si osvojuje vhodné strategie v rámci finančního plánování, do jaké míry si uvědomuje, jaké praktické využití finanční gramotnost v životě má.

Otázka č. 6 se soustředí na začleňování různých projektů zaměřených na finanční gramotnost do výuky. Ne vždy je žák motivovaný k výuce, což platí i pro výuku finanční gramotnosti. Tyto projekty mohou motivaci žáků zvýšit, což je pochopitelně žádoucí, neboť vyšší motivace vede k vyšší aktivizaci žáků, ale i lepšímu zapamatování a rozvoji potřebných kompetencí a dovedností. Při výuce finanční gramotnosti na vybraných školách je možné také sledovat, jak je pracováno s motivací žáků. Učitel by neměl spoléhat na zájem žáka učit se či se zajímat o konkrétní předmět. Měl by mu pomáhat zvyšovat tento zájem, a to vhodnou motivací, která

vychází z volby metod výuky, času, který je výuce věnován, ale i způsobu hodnocení a volby různých přístupů.

Co se týče hodnocení výuky finanční gramotnosti, je prováděno na základě ověřování naplnění požadovaných výstupů. Je tedy zapotřebí znát jak stanovené výstupy, tak se též zajímat, jak učitelé pomocí hodnocení přistupují k motivaci žáků v daném předmětu. Hodnocení výuky finanční gramotnosti pochopitelně bude odpovídat hodnocení, které je využíváno i v rámci jiných předmětů. Nicméně při každém hodnocení je vždy zapotřebí soustředit se nikoliv pouze na stanovení známky, kdy hodnocení tohoto typu ve většině škol převládá, ale též na hodnocení přístupu žáka k danému vzdělávání (úsilí, které věnuje osvojení si určité školní látky, jak je aktivní ve vyučovacích hodinách, jak plní domácí úkoly). S ohledem na význam finanční gramotnosti je pak důležité, aby způsob hodnocení přispíval ke zvýšení motivace žáků k tomuto vzdělávání. Učitel tedy může např. hodnotit žáky známkami, ale může zároveň přikládat velký význam i tomu, jak je žák schopen uvažovat o finančních tématech širěji, zda usiluje o propojení teoretických poznatků se svými zkušenostmi apod.

Třetí výzkumná otázka VO3 je ve znění: Jaký je přístup žáků vybraných základních škol v Olomouckém kraji k výuce finanční gramotnosti? K této výzkumné otázce jsou položeny dvě dílčí otázky:

8. *Která témata žáky nejvíce baví a která naopak jsou pro ně složitější?*

9. *Jak žáci vnímají tento předmět (zajímavý-ne, důležitý-ne)?*

Jak je zřejmé z vytvořených otázek, přístup žáků k výuce finanční gramotnosti je spojen se zájmem žáků o tuto problematiku. Zkoumáno tedy bude, jaký tento zájem je (nízký, zda se liší v návaznosti na vybraných charakteristikách), jakých témat se týká, jak se tento zájem projevuje. Opět bude případně zkoumáno dále, jak učitelé tento zájem povzbuzují, jak reagují na nízký zájem (zda zjišťují spokojenost žáků s formou a obsahem výuky finanční gramotnosti, jak na tuto zpětnou vazbu reagují, zda se snaží žákům přiblížit toto téma s využitím toho, co tyto žáky může zajímat – např. mohou být zohledněny sociální sítě, prezentace žáků na sociálních sítích, která může být spojena s marketingem. Následně mohou žáci zvažovat, jak vhodně zhodnotit získané prostředky apod.).

Doplňující otázka k č. 9 tedy zkoumá motivaci žáků k osvojování si znalostí a dovedností ve finanční gramotnosti. Učitelé by měli vědět, jak žáci na finanční gramotnost nahlíží. Při zkoumání toho, zda je téma pro žáky zajímavé, důležité, může učitel odhalit možné překážky

žáků k výuce. Za hodnocením finanční gramotnosti jako nezajímavé nebo nedůležité může být obtížnost tématu pro žáky, nebo i jeho nevhodné vysvětlování učitelem.

Výzkumná otázka VO4 je: Jaké jsou plány ve výuce finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji? K této výzkumné otázce se vztahuje jedna dílčí otázka:

10. Uvítala by Vaše škola odborníka (přednášku) z oblasti finanční problematiky a jak by na to dle Vašeho názoru žáci reagovali?

Otázka cílí na zjištění dalších možných změn ve výuce finanční gramotnosti a také reakci žáků na tuto změnu. Školy by měly plánovat výuku i v dlouhodobějším horizontu, měly by vyhodnocovat efektivnost vzdělávání v tématu, včetně volby konkrétních metod či organizace výuky. Využití odborníků v této oblasti může zvýšit motivaci žáků k zájmu o dané téma, žáci navíc mohou získat potřebné informace přijatelným způsobem a odborníci navíc vycházejí ze zkušeností a praxe, tedy předávají žákům poznatky aktuální a využitelné.

Na tuto otázku mohou probandi také odpovídat, jak vnímají možnosti rozšíření výuky mimo základní rámec dosud nabízený ve škole. Mohou vyhodnotit, jak oni sami k výuce přistupují, co případně tématu chybí.

Zároveň budou dotazováni otázkou, jak žáci vnímají výuku finanční gramotnosti. V rámci této položky však mohou být identifikovány případné nedostatky ve výuce finanční gramotnosti, které bude možné využít pro formulaci doporučení pro změny v koncepci výuky na dané škole.

Pozastavit se lze u způsobu kladení připravených otázek a otázek doplňujících. Hendl uvádí, že volba strukturovaného rozhovoru může být pro badatele snazší, a to zejména co se týče následné analýzy dat. Otázky jsou pokládány v rychlém sledu, získány jsou přibližně stejné, resp. obdobné výpovědi, ve smyslu určitého obsahu. Kritika se ovšem týká strukturování rozhovoru: badatel může tím, jakým směrem vede rozhovor, ovlivňovat probandy v jejich odpovědích. Z tohoto důvodu je tak vhodnější rozhovor polostrukturovaný nebo nestrukturovaný.⁵⁷ U těchto typů rozhovorů zdůrazňuje autor nutnost vyladit se na dotazovanou osobu: „*Sběr dat má vytvořit vztah, kdy se teoretický rámec výzkumníka překrývá s možnostmi respondenta. Výzkumník se přizpůsobuje respondentovi*“⁵⁸.

⁵⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 167.

⁵⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 169.

Záměrně tedy budou nejprve pokládány jednotlivé otázky z vytvořeného schématu rozhovoru poměrně široce, aby nebyl proband příliš ovlivněn ve své odpovědi. Voleny tak budou i některé pojmy (koncepce, přístup), které pochopitelně může každá osoba vnímat poněkud odlišným způsobem. Užití doplňujících otázek bude sloužit k tomu, aby následně byly získány odpovědi, které jsou očekávány (ve smyslu detailnějšího popisu zkoumaného tématu) a které bylo nutné získat, s ohledem na stanovené výzkumné otázky a cíle výzkumu.

Tímto způsobem tak lze dosáhnout také efektu spojeného s volbou polostrukturovaného rozhovoru, kterým je dle Hendla zejména odhalení subjektivního postoje, názorů probandů na zkoumané téma. Dále se může jednat o tematizování konkrétních podmínek probanda, přičemž proband sám může navrhovat různé vztahy a souvislosti⁵⁹. Jak je uváděno v úvodu této podkapitoly, kvalitativní výzkum je vhodný především pro jeho možnost zkoumat zvolené téma do šířky a hloubky. Volněji a otevřeněji koncipované výzkumné otázky i samotné otázky ve schématu rozhovoru tak umožní toto dodržet. Pokládání doplňujících otázek umožňuje navedení probanda na zkoumané téma dle očekávání badatele, potřeb výzkumu, především aby tedy bylo možné získat odpovědi, které budou dále srovnávány a na základě tohoto srovnání bude možné formulovat i doporučení pro praxi.

Před samotnou realizací výzkumu byl proveden předvýzkum. Disman považuje opominutí předvýzkumu za nebezpečné a uvádí, že jeho role je významná, a to z několika důvodů. Primárně se jedná o test nástroje, který má být ve výzkumu použit, tj. v tomto případě se jednalo o vytvořené schéma rozhovoru. Předvýzkum je volen za účelem testování srozumitelnosti vytvořených otázek, jejich jednoznačnosti. Výzkumníkovi může chybět náhled, určitý odstup, neboť on sám byl tvůrcem otázek, které se mu tak jeví jako srozumitelné a výstižné.

Předvýzkum byl proveden na vzorku 3 osob z okruhu blízkých osob autora práce, kdy se jednalo o učitele základních škol. Zároveň se jednalo o učitele s více než desetiletou pedagogickou praxí, kteří tedy mohli zhodnotit i význam tohoto tématu, průběh výuky finanční gramotnosti, některé trendy apod.

Na základě zpětné vazby byly přidány do schématu rozhovoru dvě položky (konkrétně otázky č. 7 a 9. Otázka č. 7 se týkala výstupů, které mají žáci splnit v rámci finančního vzdělávání.

Otázka č. 9 se týkala hodnocení žáků výuky finanční gramotnosti, a to ve vztahu k praktickému využití získaných poznatků. Lze předpokládat, že touto otázkou je možné

⁵⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 169.

získat vzhled do problematiky motivace k osvojování si poznatků z finanční gramotnosti žáky, neboť právě praktické využití a zjištění přínosu daného tématu pro běžný život posiluje motivaci k učení se určitému tématu.

Otázka č. 9 je významnou zpětnou vazbou pro učitele. To, že žáky téma nezajímá, nemusí být dáno pouze samotným tématem, ale i způsobem výkladu. Též z tohoto důvodu byla položena i otázka č. 10, kterou bylo zkoumáno, zda jsou plánovány změny v koncepci výuky finanční gramotnosti, a to právě i s ohledem na to, jak k tématu přistupují samotní žáci.

Schéma rozhovoru je uvedeno v oddílu příloh, příloha č. 1. Ve schématu jsou uvedeny pouze dílčí doplňující otázky. Pochopitelně při samotném vedení rozhovorů budou pokládány i otázky další, dle reakcí probandů. Způsob, jakým rozhovory probíhaly a jaká data byla získávána, bude popsán v kapitole věnované výsledkům výzkumu. Z těchto prezentovaných dat bude také zřejmé, jaké otázky probandi dále zodpovídali a jakým dalším tématům, spojených s finanční gramotností, byla během vedených rozhovorů věnována pozornost.

Rozhovor ovšem nebude jedinou metodou sběru dat. Rozhovor bude doplněn také o analýzu dokumentů a pozorování. Analýza dokumentů se dle Gavory vyskytuje ve všech výzkumných metodách, v nichž je pracováno se slovem. Obsahem, který je zkoumán, bývá text. Je možné zaměřit se např. na to, které tematické celky jsou v daném dokumentu zahrnuty, kolik prostoru jim je v dokumentu věnováno, s jakými pojmy je pracováno apod.⁶⁰

Dle Reichela není naopak tento typ metody sběru dat příliš častý, ovšem poměrně frekventovaně se může vyskytovat v různých psychologických, sociologických či pedagogických výzkumech. V pedagogice se např. jedná o zkoumání kurikula určitého předmětu.⁶¹ Miovský se též kloní k názoru, že vymezení analýzy dokumentů není zcela jednoznačné, ovšem autor podává definici toho, jak je nejčastěji analýza dokumentů pojímána: „*V užším pojetí pod termínem analýza dokumentů chápeme výzkumnou strategii založenou na analýze již existujícího materiálu, případně materiálu, který vzniká interakcí mezi výzkumníkem a účastníky výzkumu*“⁶².

Dle Reichela je vždy zapotřebí respektovat vymezení této metody, kdy není zcela zřejmé, co je míněno pod pojmem dokumenty. V zásadě by se mělo jednat o produkty lidské činnosti, které nejsou dále měněny, nereagují na jednání výzkumníka. Jako příklady uvádí autor různé

⁶⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 4. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2008, s. 145. ISBN 978-80-223-2391-8.

⁶¹ REICHEL, Jirí. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 124.

⁶² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 98.

výkresy, dopisy, deníky, matriky, jednat se může o již zmíněné učebnice nebo další produkty školní práce. V každé metodice výzkumu by pak mělo být explicitně vymezeno, jaké dokumenty byly zkoumány a jak bylo k analýze dokumentů v rámci daného výzkumu přistupováno⁶³.

Podobně bývá otázkou, co na těchto dokumentech zkoumat. Klíčové je zaměření výzkumu. Dochází tak k analýze různých časových úseků vážících se ke vzniku určitého dokumentu, velmi často je zkoumána jejich forma nebo spíše podoba. Podoba může být psaná, obrazová, virtuální, trojrozměrná apod. Klasifikací však může být dle téhož zdroje mnohem více, jednou z nich je frekvence jejich vydávání⁶⁴.

Jak je z daného popisu zřejmé, sledován bude především obsah dokumentů, jejich relevantnost k tématu, primárně však budou dílčí výsledky vztahovány k jednotlivým výzkumným otázkám, tj. jaká témata se objevují v rámci výuky, jaká je jejich časová dotace, jak probíhá zjišťování znalostí žáků, jaké jsou plány výuky finanční gramotnosti do budoucna.

Popisovaný výzkum vychází z analýzy školních (pedagogických) dokumentů, vytvářených školou či jejími aktéry v souvislosti s výukou finanční gramotnosti. K dokumentům, které budou analyzovány, bude patřit jak školní vzdělávací program navštívených škol, tak se bude jednat o nahlédnutí do učebnic nebo dalších výukových materiálů, s nimiž učitelé pracují. Pozornost bude věnována také charakteristice školy a údajům uvedených na webových stránkách škol. Takto získávaná data budou analyzována ve vztahu k cíli výzkumu a výzkumným otázkám.

Zormanová vysvětluje, že školní vzdělávací programy nepodléhají schvalování ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Učitelé tak oproti minulosti nejsou svázány různými osnovy, mají určitou volnost ve výuce daného předmětu, tématu, nicméně školní vzdělávací program by měl být určitým vodítkem, jak edukaci žáků uchopit. Některé oblasti mohou být z tohoto dokumentu vynechány, což ale může být na škodu, neboť učitelé se mohou následně dopouštět určitých chyb při plánování výuky. Dle autorky je tak vhodné řídit se doporučeními ze strany MŠMT. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vypracovalo manuál pro školy, jak přistupovat ke tvorbě školního vzdělávacího programu⁶⁵.

⁶³ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 124.

⁶⁴ Tamtéž, s. 126.

⁶⁵ ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014, s. 75. ISBN 978-80-247-4590-9.

V rámci školního vzdělávacího programu bude věnována pozornost především tomu, s jakými vzdělávacími oblastmi je problematika finanční gramotnosti spojena, zda je v dokumentu vymezeno, jakým způsobem bude téma vyučováno (zda je např. přímo určeno, o jaké předměty se bude jednat, jaká bude časová dotace apod.), případně zda je nějakým způsobem v dokumentu zachyceno, jaký význam škola problematice finanční gramotnosti připisuje.

Školní vzdělávací program však nebude jediným dokumentem, který byl analyzován. Právě volba různých metod zkoumání a různé zdroje dat vede k zvýšení validity a reliability výzkumu. Miovský navíc zdůrazňuje, že samotná analýza dokumentů zvyšuje validitu výzkumu, neboť se jedná o jednu z mála metod, v rámci jejíž užívání má výzkumník jen minimální možnost ovlivnit získané výsledky, neboť do dokumentu nijak nezasahuje a ten se vlivem jeho zkoumání nijak nemění. Zároveň tato metoda umožňuje vhodně doplnit již získané výsledky⁶⁶. Gavora doporučuje komparaci výsledků získaných analýzou dokumentů a rozhovorem. Badatel by měl věnovat velkou pozornost vyhodnocení zjištěných rozdílů⁶⁷.

Jestliže bude v rámci rozhovorů zjišťováno, jak učitelé motivují, zejména pak hodnotí žáky v daném tématu, jaké oblasti volí k jejich edukaci, s využitím pracovních listů nebo např. počítačových programů sloužících k ověřování znalostí žáků bude možné doplnit informace získané z rozhovorů o tom, jak jsou skutečně plány a očekávání učitelů v praxi naplňovány. Bude např. možné identifikovat, do jaké míry žáci vyučovaným oblastem finanční gramotnosti rozumí, v čem spočívají případné nedostatky.

Poslední metodou sběru dat bude pozorování. Hendl vysvětluje, že zatímco např. rozhovory obsahují to, co si participant myslí o zkoumaném jevu, pozorování umožňuje identifikovat, jaký daný jev skutečně je. Oproti pozorování, které člověk běžně realizuje, je pozorování ve výzkumu specifické, neboť je promyšlené. Pozorování se může dělit na pozorování skryté nebo též otevřené (ti, kdo jsou pozorováni, jsou obeznámeni s touto skutečností), zúčastněné, případně nezúčastněné (záleží na tom, do jaké míry výzkumník participuje na dějích, které jsou předmětem výzkumu), dále může být strukturované a nestrukturované (badatel si dopředu určí, co bude zkoumat, může si připravit určitý předpis, různé kategorie, které budou zkoumány)⁶⁸.

⁶⁶ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 99.

⁶⁷ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 145.

⁶⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 199-200.

Pozorování, které bude provedeno v rámci popisovaného výzkumu, bude zúčastněné.

Dle Hendla je zúčastněné pozorování nejdůležitější metodou kvalitativního výzkumu. Je tak možné popsat, co se děje, kdo se zúčastňuje dění, jak se určité jevy objevují. Pomocí tohoto přístupu lze získat hlubší vhled do zkoumaného problému. Podle autora lze volit zúčastněné pozorování především v případech, kdy je zkoumaný jev málo probádaný či je-li málo přístupný osobám mimo danou skupinu. Pozorovatel nebývá zcela pasivní, neboť je přímo účastníkem dění a tím, jaká data sbírá a jakým způsobem jejich sběr provádí, významným způsobem strukturuje danou situaci, kterou následně zachycuje při popisu získaných výsledků výzkumu. Pozorování může být jedinou metodou výzkumu, často je však doplňkem k dalším metodám. Pozorování může být také dále strukturováno: nejprve se začíná popisným pozorováním, následuje fokusové pozorování a poslední bývá selektivní pozorování. Fokusové pozorování se soustředí na zvolené téma, procesy. Postupně se utváří množina konceptů, základní teoretický rámec, který je zakotvený v datech. Již v této fázi vystupují některé kategorie jako více významné než jiné. Selektivní pozorování probíhá až v závěru pozorování⁶⁹.

Vzhledem k tomu, že bylo zvoleno strukturované pozorování, bude předem určeno, co bude pozorováno. Jednalo se o využívání metod výuky učitelem, dále didaktický materiál (učebnice atd.). Zcela jistě by bylo možné přiřadit tyto aspekty k metodám výuky, ovšem v tomto případě byla pozornost věnována tomu, do jaké míry a jakým způsobem usiluje učitel o to, aby žáci tématu co nejvíce rozuměli.

Bude přistoupeno i k vyhodnocení dat získaných z rozhovorů a analýzy dokumentů. Miovský vysvětluje, že se jedná o období otevřeného kódování u zakotvené teorie. Badatel zpracovává kvalitativní data dle zvoleného kritéria, kterým může být tematický, časový, prostorový nebo jiný. Následně jsou data seskupována dle zvoleného kritéria, vznikají tak kategorie, které lze dále členit do menších jednotek. Další možností zpracování těchto dat je jejich kvantifikace, kdy je možné určovat např. absolutní a relativní četnost výroků nebo dalších dat (části analyzovaných dokumentů, prvky pozorování)⁷⁰.

Tento způsob práce s kvalitativními daty doporučuje Gavora, kdy by si měl badatel již předem stanovit, jaká kritéria budou k analýze zvolena. Je možné např. zjišťovat frekvenci výskytu určitého slova, další možností je zkoumání určité myšlenky, tvrzení, nebo je možné věnovat se konkrétním tématům. V textu následně badatel vyhledává významové jednotky

⁶⁹ Tamtéž, s. 199.

⁷⁰ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 221.

a jejich výskyt zaznamenává. Významová jednotka může být v případě potřeby přepsána na indikátory, tedy ukazatele reflektující konkrétní aspekty zkoumaného problému (jednat se může např. o četnost určitého tématu v dokumentu). Zde se již objevuje základ dalšího kroku, kterým je stanovení analytických kategorií, které se odvozují z výzkumného problému. Důležitým požadavkem je, aby se takto stanovené kategorie obsahově nepřekrývaly. Počet analytických jednotek není nijak určen, zároveň platí, že je možné jednotlivé kategorie rozdělit na dílčí podkategorie. S takto vzniklými daty lze dále pracovat, včetně kvantifikace dat, kdy se může zjišťovat frekvence daných kategorií (podkategorií), jejich absolutní a relativní počet, lze určit průměr, směrodatnou odchylku apod.⁷¹.

Doporučovaný postup plně odpovídá postupu zvolenému k analýze veškerých kvalitativních dat, získaných v rámci výzkumu. Jedná se o techniku, která odpovídá popsané metodě.

Na základě této metody pak budou podány zjištěné výsledky, které budou případně doplněny i o přímé výroky probandů nebo konkrétní popis výsledků získaných např. v rámci pozorování. K tomu, aby bylo možné uvádět přímé výroky probandů, bude získán jejich ústní souhlas.

Souhlas se zveřejněním dat je v souladu s požadavky kladenými na etiku výzkumu. Miovský uvádí, že je etika výzkumu jedním z klíčových prvků každého výzkumu. Základním požadavkem je, aby nebyla účastníkům výzkumu způsobena žádná újma. Nezbytné také je, aby badatel nezasahoval do dění tak, aby ovlivňoval získané výsledky. Další požadavek se týká účasti probandů ve výzkumu. Je zapotřebí získat jejich souhlas, účast ve výzkumu musí být dobrovolná a může být kdykoliv přerušena. K dalším prvkům patří důvěryhodnost výzkumníka a eliminace střetu zájmů⁷².

Tyto požadavky lze považovat za naplněné. Jak bylo uváděno, před započatím realizace výzkumu bude projednáno jeho konání s vedením školy, dále též s konkrétními garanty, kteří poskytnou ústní souhlas s účastí ve výzkumu.

⁷¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 147-148.

⁷² MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 221.

4 ANALÝZA A VÝSLEDKY VÝZKUMU

V kapitole jsou prezentovány zjištěné výsledky výzkumu. Nejprve je podána charakteristika škol, v nichž výzkumu probíhal. Poté jsou prezentovány výsledky analýzy dokumentů, tedy školních vzdělávacích programů škol, pokud byly autorovi práce předány nebo byl umožněn jejich náhled, či byly dostupné na webových stránkách školy. Následuje prezentace výsledků získaných analýzou polostrukturovaných rozhovorů.

Výzkum probíhal od 18. ledna do 25. února roku 2021. V tomto termínu byly vedeny polostrukturované rozhovory, byly předány školní vzdělávací programy či další dokumenty vhodné k analýze. Výzkum byl proveden v šesti základních školách, které jsou blíže popsány v další podkapitole.

4.1 Charakteristika navštívených škol

Navštívené školy byly následující:

- ZŠ a MŠ Luká;
- ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc;
- ZŠ a MŠ Kladky;
- Základní škola Prostějov ul. Dr. Horáka 24;
- ZŠ a MŠ Náměšť na Hané;
- ZŠ a MŠ Horka nad Moravou.

Jednalo se o školy, které se nacházejí v Olomouckém kraji.

Základní charakteristika škol je podána v tabulce 1. Jak je z tabulky 1 patrné, s výjimkou ZŠ a MŠ Kladky mají všechny školy devět ročníků, pouze ZŠ a MŠ Kladky je školou malotřídní, která disponuje pouze pěti ročníky.

Při pohledu na tabulku 1 je také patrné, že se školy liší počtem žáků. Počet žáků se vztahuje k datům uvedeným na webu školy, ve výročních zprávách školy či ŠVP. Většinou tento údaj reflektuje počty v předchozím školním roce. Každý rokem se pochopitelně mění nebo může měnit, nikoliv však výrazněji, neboť počet žáků, které škola může pojmout, odpovídá také počtu učitelů ve škole. Počet žáků může v souvislosti s finanční gramotností ovlivňovat např. účast školy v různých projektech zaměřených na finanční gramotnost.

Tabulka 1 Charakteristika navštívených škol⁷³

Tabulka charakteristiky navštívených škol					
Název školy	Zřizovatel	Adresa školy	Ředitel školy	Počet ročníků	Počet žáků
ZŠ a MŠ Luká	Obec Luká	Luká 4, 783 24 Slavětín	Mgr. Lukáš Vlček	9	270
ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc	Magistrát města Olomouce	Svatoplukova 11, 779 00 Olomouc	Mgr. Jiří Vymětal	9	350
ZŠ a MŠ Kladky	Obec Kladky	Kladky 178, 798 54 Kladky	Mgr. Lenka Hofmanová	5	60
ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24	Město Prostějov	Dr. Horáka 24, 796 01 Prostějov	Mgr. Bc. Petra Rubáčová	9	810
ZŠ a MŠ Náměšť na Hané	Městys Náměšť na Hané	Komenského 283, 783 44 Náměšť na Hané	Mgr. Ladislav Havelka	9	255
ZŠ a MŠ Horka nad Moravou	Obec Horka nad Moravou	Lidická 396/9, 783 35 Horka nad Moravou	Mgr. Sylva Stavarčíková	9	453

Začlenění malotřídní školy do výzkumu dává možnost vhledu do jiné koncepce vzdělávání ve finanční gramotnosti. V malotřídních školách bývají spojené ročníky, je tedy zapotřebí dobře promyšlet koncepci vzdělávání ve finanční gramotnosti. Předkládaná témata musí být pojímána tak, aby byly srozumitelné žákům s různými zkušenostmi z oblasti finanční gramotnosti, které vycházejí velkou měrou z jejich věku a možnosti disponovat vlastními financemi, začlenit se na finančním plánování v rodině apod. V ZŠ a MŠ Kladky je navíc věnována nadstandardní pozornost žákům nadaným, čemuž je uzpůsobena i výuka. V tomto případě je tak nutné zohledňovat i větší měrou vzdělávací možnosti žáků. Z tohoto hlediska tak mohou být kladeny na učitele vyšší nároky při přípravě výuky i její organizaci, což se týká i výuky finanční gramotnosti.

4.2 Výsledky analýzy dokumentů

Analyzovanými dokumenty byl Školní vzdělávací program, web školy a výroční zprávy. Sledováno bylo, jak je v těchto dokumentech informováno o vzdělávání žáků ve finanční gramotnosti. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 2.

Jak je z tabulky patrné, s výjimkou ZŠ a MŠ Luká byly k dispozici ŠVP od všech navštívených škol. V případě ZŠ a MŠ Luká chybí tyto informace na webu, proband, který se výzkumu zúčastnil, dokument neposkytl. Tím se tak stává průběh výuky finanční gramotnosti značně nepřehledným.

⁷³ Vlastní zpracování

Tabulka 2 Pojetí finanční gramotnosti ve ŠVP⁷⁴

Tabulka pojetí finanční gramotnost ve ŠVP					
Název školy	Název ŠVP	Ročník	Časová dotace	Obsah vzdělávání ve FG	Doplnění
ZŠ a MŠ Luká	Nedodáno				
ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc	Škola pro život	3.-7., 9.	neupřesněno	finanční matematika, hospodaření domácnosti, pojmy v rámci FG, rozpočet státu, daně	průběžně, v rámci hlavních předmětů i průřezových témat
ZŠ a MŠ Kladky	Škola jako rodina	1.-5.	neupřesněno	peníze, ceny, osobní rozpočet	
ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24	Škola plná pohybu	neupřesněno	neupřesněno	neupřesněno	finanční gramotnost jako volitelný předmět
ZŠ a MŠ Náměšť na Hané	Základní škola	1., 3., 4., 5., 8.	neupřesněno	pojmy, osobní rozpočet, finanční produkty, placení	zapojení do projektu Podnikatel
ZŠ a MŠ Horka nad Moravou	Naživo +	9.	1 hodina	domácnost, odpovědné finanční rozhodování, finanční produkty a služby	volitelný, vychází z projektu Rozumíme penězům, vazba na Matematiku, Výchovu k občanství

V tabulce 2 lze vyzorovat, že je v rámci ŠVP v ZŠ a MŠ Horka nad Moravou uvedena finanční gramotnost pouze jako volitelný předmět, byť se pochopitelně její výuka musí objevit i v rámci předmětů povinných. V ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24 není finanční gramotnost ve ŠVP upřesněna a podobně jako v ŠVP ZŠ a MŠ Horka nad Moravou se v ŠVP objevuje finanční gramotnost pouze jako možnost volitelného předmětu, přičemž není upřesněno, v jakém ročníku jej lze volit.

V ostatních školách je téma finanční gramotnosti vyučováno téměř ve všech ročnících.

⁷⁴ Vlastní zpracování

Za nejvhodnější koncepci výuky FG lze považovat výuku v ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc. Finanční gramotnosti je věnována pozornost napříč ročníky, navíc též napříč různými předměty a ročníky:

- třetí ročník: v rámci výuky matematiky se žáci seznamují s hotovostní formou peněz. Učí se nakupovat prostřednictvím hotovostní formy peněz, a to jak různé produkty (hračky, oděv), tak i v různých obchodech (mlékárna). Finanční gramotnost se objevuje i v Českém jazyce, kdy se žáci učí vyplňovat různé tiskopisy (poštovní poukázka);
- čtvrtý ročník: používání peněz v běžných situacích, odhad a kontrola ceny nákupu a vrácených peněz, nárok na reklamaci, hospodaření domácnosti (rozpočet, příjmy, výdaje domácnosti), finanční produkty, úspory, půjčky, proč spořit, kdy si půjčovat, jak vracet dluhy
- pátý ročník: v 5. ročníku je finanční gramotnost reflektována v rámci vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět. Žáci se seznamují s tím, jak používat peníze v běžných situacích, jak odhadnout a zkontrolovat cenu nákupu, vrácení peněz, měli by dokázat vysvětlit pojmy spoření, půjčka, dluh;
- sedmý ročník: v 7. ročníku se žáci učí rozumět úrokům, a to v rámci matematiky, za užití vhodných početních úloh. Finanční gramotnost se objevuje též v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Žáci by měli zvládnout sestavit jednoduchý rozpočet, rozlišit v něm hlavní příjmy a výdaje, měli by umět zvážit nezbytnost jednotlivých výdajů v rámci hospodaření domácnosti. Dalším výstupem je objasnění principu vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu domácnosti. Jsou vedeni k tomu, aby dodržovali zásady hospodárnosti, vyhýbali se rizikům v hospodaření domácnosti. Pozornost je věnována také tématům, jakými je půjčování peněz (úrok, leasing, splátkový prodej) nebo investice.
- devátý ročník: v devátém ročníku se finanční gramotnost objevuje v rámci matematiky (finanční matematika), žáci se učí rozumět jevům a termínům, jakými jsou jistina, úroková míra, úrok, úroková doba, daň, inflace. V rámci Výchovy k občanství se žáci zabývají formami placení, bankami a jejich službami, aktivními a pasivními operacemi, úročením, pojištěním, produkty finančního trhu pro investování a získávání prostředků, trhem, podstatou fungování trhu, nabídkou, poptávkou, tvorbou ceny, inflací, rozpočtem státu, významem daní, zvládnutí jednoduchých operací platebního styku.

Též značně podrobně je rozepsána koncepce finanční gramotnosti v ZŠ a MŠ Náměšť na Hané. Finanční gramotnost se ve výuce objevuje v rámci finanční matematiky, zejména se pak prolíná jednotlivými ročníky. K tématům patří bankovky, platební karty, cena nákupu, osobní rozpočet, příjmy, výdaje, půjčování peněz, reklamace, hotovostní a bezhotovostní placení, druhy platebních karet, porovnání finančních produktů ke zhodnocení volných finančních prostředků, možnosti půjčení, finanční matematika.

4.3 Výsledky analýzy polostrukturovaných rozhovorů

Kapitola obsahuje výsledky získané z analýzy polostrukturovaných rozhovorů. Nejprve je podán formou tabulky stručný obsah každého z šesti vedených rozhovorů, a to dle formulovaných otázek. Uveden je také přesný termín, kdy rozhovor probíhal. Ke každé tabulce je přidán souhrn hlavních zjištění, daný jak daty získanými analýzou rozhovorů, tak i pozorováním probanda během rozhovoru.

Tabulka 3 Rozhovor s probandem ze ZŠ a MŠ Luká⁷⁵

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ a MŠ Luká
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	20.01.2021 14:00
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty
2	Matematika, Výchova k občanství, Výchova k rodičovství, informatika
3	Řízený rozhovor, řešení problémových úloh, skupinová práce, příklady z praxe, inscenační metody, využití ICT, mezipředmětové vztahy
4	Písemné práce, testy, samostatná práce žáků, projekty
5	10 hodin za rok v rámci finanční matematiky, dále dle potřeby a témat v jiných předmětech, samostatně nikoliv
6	Projekt finančního vzdělávání
7	Orientace v oblastech hospodaření domácností, ceny, peníze, placení, finanční trh, finanční produkty, finanční plánování
8	Baví: práce s daty v informace, procenta v praxi. Problémy: složité úrokování
9	Začínají vnímat jeho důležitost
10	Ano, přednášku, žáci reagují vstřícně

⁷⁵ Vlastní zpracování

Tento proband zdůrazňoval nutnost praktičnosti výuky. Projekt finančního vzdělávání, který zmínil jako zdroj výuky finanční gramotnosti na ZŠ a MŠ Luká, vznikl na základě invencí učitelů školy, jejich zkušeností, vycházeno bylo z učebnic pro žáky. Do projektu byly zařazeny zejména praktické úkoly, záměrem je vést žáky k poznání a rozvoji dovedností, kompetencí, které budou potřebovat v životě.

Tabulka 4 Rozhovor s probandkou ze ZŠ a MŠ Svatoplukova⁷⁶

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	18.01.2021 14:30
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Hospodaření domácnosti, ekonomika domácnosti, peníze, finanční produkty, finanční matematika, údržba a ekonomika provozu, rozpočet domácnosti, hotovostní a bezhotovostní platební styk
2	Jedno pololetí v případě garanta, u ostatních neví
3	Nácvik reálných situací, výpočty, dramatizace, brainstorming, diskuse, rozhovor, skupinová práce, přednášky externích subjektů, exkurze
4	Rozhovor, test, aplikace poznatků do reálné situace
5	V 9. ročníku 1 hodina týdně celé pololetí, jinak průběžně, dle potřeby, možností
6	Global Money Week ve školním roce 2019/2020, ve školním roce 2020/2021 kvůli pandemii nepokračováno
7	Sestavit vyrovnaný rozpočet domácnosti, jednoduché operace platebního styku, orientace v ekonomice domácnosti
8	Všechna, žáci projevují zájem a aktivitu
9	Kladně, informace jsou pro ně užitečné v praxi
10	Ano, potřeba informovat o příkladech z praktického života, žáci mají zájem

Tato probandka značně litovala nemožnosti aktuálně pokračovat v projektu Global Money Week, což je projekt celosvětový, kterého se Česká republika účastní opakovaně, a to společně s dalšími více než 170 zeměmi. Dosud je absolvovalo přes 40 milionů dětí. Projekt se koná jednou ročně, vždy s jedním aktuálním tématem. I když tento probandka uváděla, že se jej letos škola účastnit nebude, je zapotřebí uvést, že se další ročník konal i v roce 2021, konkrétně v březnu, ovšem pouze distančně.

⁷⁶ Vlastní zpracování

Tabulka 5 Rozhovor s probandkou ze ZŠ a MŠ Kladky⁷⁷

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ a MŠ Kladky
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	15.02.2021 15:30
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty
2	Matematika, Občanská výchova, Rodinná výchova, Čtení
3	Práce s textem (pracovní listy Finanční gramotnost od P. Jakeše), řešení slovních úloh, manipulace s dětskými papírovými penězi
4	Neověřuji
5	Jedna hodina za čtvrt roku
6	Besídky: prodej výrobků dětí
7	Nejsou
8	Manipulace s penězi, vytváření rodinného rozpočtu, práce s pracovními listy. Složitě jsou bankovní pojmy
9	Spíše jako nezajímavý
10	Muselo by to být adekvátní věku dítěte, s praktickými úkoly

V tabulce 5 lze považovat za překvapivé, že v ZŠ a MŠ Kladky nedochází k ověřování znalostí žáků, nejsou formulovány ani očekávané výstupy, což probandka vysvětlovala tím, že finanční gramotnost není ve škole vyučována jako samostatný předmět. To bývá ovšem na školách běžné, nicméně výstupy je zapotřebí ověřovat. V rozhovoru však zaznívalo, že v praxi dochází k zaměřování se na požadované výstupy, což si probandka uvědomovala v průběhu rozhovoru. Preferováno je, aby si žáci zapamatovali vše, co budou v blízké době potřebovat, tj. např. orientovat se ve finančních produktech, umět si sestavit vyrovnaný rozpočet. Napomáhá práce s papírovými bankovkami a napodobeninami mincí, což je dáno také tím, že se jednalo o školu malotřídní. Prioritou ve škole není finanční gramotnost, která je ale rozvíjena, byť u žáků nemá příliš kladný ohlas.

Probandka vyzdvihovala každoroční prodej výrobků před Vánoci, kdy se žáci učí plánovat zisk, též náklady, se získanými finančními prostředky jsou pak stanovovány plány dalšího rozvoje vánočního jarmarku, tedy do určité míry se děti učí podnikat, ale cestou, která je pro ně hrou a zábavou.

⁷⁷ Vlastní zpracování

Tabulka 6 Rozhovor s probandkou ze ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24⁷⁸

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	19.02.2021 15:00
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty
2	Matematika, Občanská výchova, Informatika, na prvním stupni matematika, prvouky, dle učitelů
3	Žádná, žáci se učí dle učebnic
4	Běžně
5	Není pevně stanoveno, jen výstupy
6	Spolupráce s Českou spořitelnou a pojišťovnou Kooperativa
7	Dle RVP ZV
8	Baví hra s penězi, ale v praxi nejsou realističtí, rodiče je k tomu nevedou, nechtějí. Nebaví matematické výpočty
9	Zajímavé, ale pro některé žáky (sociálně slabší) je to téma citlivé a stresující
10	Rozhodně ano, na odborníky reagují velmi dobře

Výčet, který podala tato probandka k výstupům z výuky finanční gramotnosti, byl oproti předchozí probandce velmi obsáhlý, ovšem jednalo se o výčet, který lze nalézt v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy.

Tato probandka také zdůrazňovala, že je zapotřebí žáky značně motivovat. To, co se nejvíce osvědčuje, jsou dobře navrhnuté programy, jakými jsou programy od České spořitelny nebo Kooperativy. Probandka se vyjádřila, že žáci nemají zájem o výuku finanční gramotnosti, ale také dávala najevo, že kdyby bylo téma představeno někým zvenčí, odborníkem, zájem žáků by byl velký.

Je zapotřebí také zdůraznit, že tato probandka jako jediná poukazovala na to, že se pro některé žáky může jednat o téma velmi citlivé. Jedná se o žáky ze sociálně slabých rodin. Mezi dětmi tak vznikají značné „sociální nůžky“ a je pak na učiteli, zda se mu podaří překonat to, co dítě zažilo, či jednat s ním tak, aby ještě více nevybočovalo z kolektivu vrstevníků.

⁷⁸ Vlastní zpracování

Tabulka 7 Rozhovor s probandem ze ZŠ a MŠ Náměšť na Hané⁷⁹

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ a MŠ Náměšť na Hané
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	04.02.2021 13:00
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Peníze, hospodaření domácností, finanční produkty, hospodářský život (rozpočet rodiny), majetek a vlastnictví, finanční produkty, kapesné, úspory, půjčky
2	Matematika (v 8.-9. ročníku 8-10 hodin), Občanská výchova, Rodinná výchova, Výchova ke zdraví, Výchova k rodičovství (2-4 hodiny)
3	Vzorové příklady, příklady z praxe, čtení grafů, prezentace
4	Diskuse, vypracování rodinného rozpočtu, nakládání s kapesným
5	Není přesně
6	Žádné
7	Hospodaření s penězi, seznámení se se základy finanční gramotnosti
8	Baví úlohy s nákupy, zdražováním výrobků, s procenty
9	Téma je jim blízké, znají z rodiny
10	Stačí výuka

Z tohoto rozhovoru bylo nejpřekvapivějším zjištěním, že daný proband nemá zájem o to, aby žáci absolvovali přednášku ze strany odborníka. Všichni ostatní probandi na tuto možnost reagovali s nadšením.

Odborník z praxe má jiný náhled na dané téma, navíc má přednášku, workshop dobře připravené, a to i s mnoha zajímavými a praktickými příklady, které žáky zaujmou. Probandi také odpovídali, že z těchto přednášek si žáci nejvíce zapamatují, často se pak v rámci dalšího vzdělávání k přednášce vrací.

Tento proband byl ovšem jediným, kdo měl opačný názor. Dle tohoto probanda má smysl zabývat se tématem ve větší míře až na střední škole, kdy se téma stává více aktuálním, studenti již např. mají vlastní účty apod.

⁷⁹ Vlastní zpracování

Tabulka 8 Rozhovor s probandkou ze ZŠ a MŠ Horka nad Moravou ⁸⁰

Tabulka kvalitativního verbálního vyhodnocení	
Instituce	ZŠ a MŠ Horka nad Moravou
Datum a čas uskutečnění rozhovoru	25.02.2021 14:00
Číslo otázky	Poznámky a hodnocení k otázce
1	Peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty
2	Matematika, Občanská výchova, Rodinná výchova
3	Vycházeno je z učebnice
4	Výstupy v rámci projektových dnů, test, projekt
5	Hodina
6	Učitelé vytvářejí programy projektových dnů
7	Dle RVP ZV
8	Žáci na 1. stupni si rádi hrají s penězi, starší žáci projekty
9	Je to pro ně zajímavé, znají z praxe
10	Ano, v rámci projektového dnu, více by žáci spolupracovali

Ani v tomto případě nebylo zjištěno velké nadšení pro výuku finanční gramotnosti na základních školách, i když je z tabulky 8 možno vidět, že tato probandka souhlasí s tím, že i pro žáky základních škol má vzdělávání ve finanční gramotnosti smysl. Probandka uváděla, že je ovšem velmi důležité, jak je výuka nastavena.

Je zapotřebí zohledňovat věk žáků, podle věku pak vhodně přistoupit k výuce. Na prvním stupni by žáci spíše měli být vedeni k tomu, aby si uvědomovali, jak se toto téma promítá do jejich života. Rozvíjeny by měly být zkušenosti žáků s placením v obchodě, žáci by měli být upozorňováni na negativní následky nízké finanční gramotnosti. Efektivnější je podle této probandky vzdělávání ve finanční gramotnosti až na druhém stupni, přesto že na prvním stupni je důležitým základem.

Tato probandka naopak kladla důraz na volbu vhodných výukových metod. Zdůrazňovány byly metody, které jsou co nejvíce praktické, u žáků druhého stupně se osvědčují projekty, a to zejména z toho důvodu, že žáci pracují ve skupině, navzájem se tak více motivují, sdílejí vlastní zážitky. Výuku je možné pojmut i jako určitou soutěž mezi skupinami žáků. Přesto vzdělávání ve finanční gramotnosti je podle této probandky pro učitele náročné. Tato probandka by uvítala externího učitele, lektora, který nabídne zajímavý projekt, přednášku.

⁸⁰ Vlastní zpracování

Je zapotřebí s ohledem na RVP ZV pro vzdělávání žáků v základních školách v problematice finanční gramotnosti, aby se ve výuce objevily všechny čtyři hlavní okruhy vzdělávání ve finanční gramotnosti, definované v roce 2017 ze strany Ministerstva financí ČR. Těmito okruhy jsou Nakupování a placení, Hospodaření domácnosti, Přebytek rozpočtu domácnosti a Schodek rozpočtu domácnosti. Tabulka 9 podává vyhodnocení výsledků analýzy rozhovorů z tohoto hlediska, kdy je tedy uvedeno, kolik z těchto 4 okruhů každý proband zmínil jako témata, která jsou vyučována (v rámci otázky č. 1) a do jaké míry tedy je finanční vzdělávání naplněno dle požadavků RVP. Pokud byly uvedeny probandy všechny čtyři okruhy, hodnocením je 100 % naplněnosti obsahu vzdělávání.

Tabulka 9 Zhodnocení výuky finanční gramotnosti dle volených témat⁸¹

Tabulka zhodnocení koncepce výuky finanční gramotnosti		
Název školy	Celkový počet oblastí ze 4	Míra naplněnosti vzdělávání ve FG
ZŠ a MŠ Luká	4	100 %
ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc	4	100 %
ZŠ a MŠ Kladky	4	100 %
ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24	4	100 %
ZŠ a MŠ Náměšť na Hané	4	100 %
ZŠ a MŠ Horka nad Moravou	4	100 %

Z tabulky 9 je zřejmé, že všechny školy věnují pozornost všem čtyřem tématům. Míra naplněnosti vzdělávání ve finanční gramotnosti je tedy z hlediska probíraných témat, stanovených ze strany Ministerstva financí ČR, u všech škol stoprocentní.

Tabulka 10 se týká vyhodnocení výsledků ve vztahu k VO2, a to dle vytvořených kategorií, které byly následující:

- metody výuky: jak bylo uváděno v teoretické části práce, je dobré, aby byly voleny co nejvíce praktické metody výuky, což platí především pro první stupeň základních škol, ale také pro druhý stupeň. Vyhodnoceno tedy bylo, zda jsou voleny doporučované metody, které mohou být v praxi zastoupeny určitými metodami, hraním rolí, skupinovou prací. Vyhodnocení se týkalo odpovědí na otázku č. 3;
- hodnocení žáků: žáky je třeba hodnotit, ověřovat, a to i různými testy. Vyhodnocení se týkalo odpovědí na otázku č. 4;
- motivace žáků: posuzováno bylo, zda učitelé dokážou žáky vhodně motivovat, tj. volit vhodné metody výuky, témata, která žáky baví, organizaci výuku, zda dokážou

⁸¹ Vlastní zpracování

začlenit např. exkurzi, přednášku odborníka z praxe, využívat projekty jiných společností, zapojovat se do různých soutěží apod. Vyhodnocení se týkalo odpovědí na otázku č. 6.

Tabulka 10 Vyhodnocení výsledků analýzy rozhovorů k VO2⁸²

Zhodnocení výsledků ve vztahu k VO2			
Název školy	Vhodné metody výuky	Hodnocení, ověřování znalostí	Motivace žáků
ZŠ a MŠ Luká	ano	ano	ano
ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc	ano	ano	ano
ZŠ a MŠ Kladky	ano	ne	ano
ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24	ne	ne	ano
ZŠ a MŠ Náměšť na Hané	ne	ne	ne
ZŠ a MŠ Horka nad Moravou	ne	ano	ano

Jak je z tabulky 10 patrné, ne ve všech školách dochází k vhodnému koncipování výuky finanční gramotnosti, a to z hlediska metod výuky, hodnocení a ověřování znalostí a motivace žáků.

V případě volby vhodných metod výuky, kdy bylo sledováno takové uplatňování metod, které umožňují praktický nácvik, získávání potřebných dovedností, nikoliv znalostí, byly zjištěny nedostatky u škol ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, ZŠ a MŠ Náměšť na Hané a ZŠ a MŠ Horka nad Moravou.

Získávané poznatky nejsou ověřovány formou různých testů u škol ZŠ a MŠ Kladky, ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, ZŠ a MŠ Náměšť na Hané.

Co se týče vhodné motivace žáků, v tomto případě tedy využíváním vytvořených projektů finanční gramotnosti, nedostatky byly zjištěny pouze u ZŠ a MŠ Náměšť na Hané, která nemá vytvořený vlastní projekt, ani nevyužívá projekty jiných subjektů.

Tabulka 11 vyhodnocuje tyto výsledky. Pokud bylo zjištěno, že výuka finanční gramotnosti probíhá v dané škole v pořádku z hlediska tří zkoumaných oblastí (metody, hodnocení, motivace žáků), tj. u všech těchto kategorií byl zjištěn kladný přístup (tříkrát ano pro každou z kategorií), jednalo se o vhodnost výuky na 100 %. V případě pouze dvou kladných přístupů se jednalo o vhodnost výuky na 66 %, v případě jednoho kladného přístupu o vhodnost výuky na 33 % a v případě žádného zjištěného kladného přístupu obdržela škola hodnocení 0 %.

⁸² Vlastní zpracování

Tabulka 11 Celkové vyhodnocení výsledků k VO2⁸³

Tabulka zhodnocení koncepce výuky ve vztahu k VO2		
Název školy	Počet kladných přístupů	Celková vhodnost koncepce
ZŠ a MŠ Luká	3	100 %
ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc	3	100 %
ZŠ a MŠ Kladky	2	66 %
ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24	1	33 %
ZŠ a MŠ Náměšť na Hané	0	0 %
ZŠ a MŠ Horka nad Moravou	1	33 %

Z tabulky 11 vyplývá, že nejlepších výsledků dosáhly pouze dvě školy, a to ZŠ a MŠ Luká, ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc. Celkem 2 ze tří sledovaných vhodných přístupů k výuce finanční gramotnosti byl zjištěn u ZŠ a MŠ Kladky, což lze hodnotit kladně, s ohledem na skutečnost, že se jedná o malotřídní školu.

4.4 Celkové zhodnocení výsledků výzkumu

Cílem popsaného výzkumu bylo analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, a zjištění případných nedostatků ve výuce finanční gramotnosti žáků základních škol.

Výzkumný problém byl: Jaký je stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

Formulovány byly čtyři výzkumné otázky:

Výzkumná otázka VO1: Jak je koncipována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

Ze získaných výsledků bylo zjištěno, že se přístup vybraných základních škol, kterých bylo celkem 6, a to z Olomouckého kraje, poměrně liší v tom, jak je přistupováno k výuce finanční gramotnosti.

Výuka finanční gramotnosti je definována ze strany státu, a to prostřednictvím reflexe jejího pojetí v RVP ZV. Odlišné nároky jsou stanoveny na žáky prvního stupně a žáky druhého stupně.

⁸³ Vlastní zpracování

V případě žáků prvního stupně by měla být věnována pozornost nakupování a placení, hospodaření domácnosti, přičemž důraz je kladen na rozpočet domácnosti, který může být přebytkový nebo schodkový. V rámci těchto čtyř základních okruhů by měli být žáci prvního stupně ZŠ seznamováni s rozdíly bezhotovostní a hotovostní platby, měli by umět srovnávat ceny zboží v obchodech, zejména by se však měli učit tomu, že je zapotřebí plánovat nákupy, usilovat o vyrovnaný rozpočet. Na prvním stupni by žáci měli rozumět tomu, co jsou to dluhy, jak jim předcházet, měli by být schopni určit, kdy je vhodné si půjčit peníze a též jaké jsou dostupné a vhodné formy spoření. Na druhém stupni základních škol jsou vymezeny stejné okruhy v rámci finanční gramotnosti, nicméně učivo je prohlubováno a rozšířeno např. o téma inflace, nekalých obchodních praktik, druhů platebních karet. Žáci jsou seznamováni s finančními produkty, vysvětlovány jim jsou druhy spotřebních úvěrů, včetně jejich prvků, jakými jsou úroky nebo poplatky.⁸⁴

Rámcový vzdělávací program by měl být vhodně zohledněn ve vlastním Školním vzdělávacím programu, což platí i pro oblast finančního vzdělávání. V rámci výzkumu byly k dispozici všechny ŠVP oslovených šesti škol, s výjimkou ZŠ a MŠ Luká, nicméně některé školy vykázaly zcela nevhodnou či nedostatečnou reflexi výuky finanční gramotnosti ve svém ŠVP. To se týká zejména ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, která ve svém ŠVP nemá upřesněno ani to, v jakých ročnících je věnována pozornost finanční gramotnosti, ani to, jaká je časová dotace pro FG, jaký je obsah vzdělávání. Ve ŠVP této školy je pouze uvedeno, že je finanční gramotnost vyučována jako volitelný předmět.

Kladně nelze hodnotit ani pojetí finanční gramotnosti ve Školním vzdělávacím programu ZŠ a MŠ Horka nad Moravou. Ve školním vzdělávacím programu této školy je pouze uvedeno, že si lze v 9. ročníku zvolit předmět finanční gramotnosti, a to s dotací 1 hodiny. Z tohoto by bylo možné se domnívat, že jinak než formou volitelného předmětu není ve škole věnována pozornost finanční gramotnosti, ale tak to není. Jak zmiňovala garantka finanční gramotnosti na této škole, je předmět vyučován v rámci Matematiky, Občanské a Rodinné výchovy, probírána jsou všechna témata, ale v ŠVP tomu neodpovídá.

⁸⁴ MF ČR. *Zásady standardu finanční gramotnosti* [online] Praha: MF ČR, 2017, s. 2-4 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financi-gramotnosti-29163>

Výzkumná otázka VO2: Jak je realizována výuka finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, a to z hlediska metod výuky, hodnocení žáků a motivace žáků k finančnímu vzdělávání?

Prostřednictvím této výzkumné otázky bylo možné určit, jak konkrétně je ve vybraných školách Olomouckého kraje přistupováno k výuce finanční gramotnosti. Vycházeno bylo z dat získaných polostrukturovanými rozhovory, které byly vedeny s garanty finanční gramotnosti na školách.

Co se týče metod výuky, jednalo se o následující metody:

- řízený rozhovor;
- řešení problémových úloh;
- příklady z praxe;
- inscenační metody, nácvik reálných situací, dramatizaci;
- brainstorming;
- diskusi;
- přednášky externích subjektů;
- exkurzi;
- práci s textem;
- prezentaci.

Volena je individuální práce žáků, skupinová práce, některé úkoly jsou zadávány po delší dobu, formou projektů, žáci tak na nich pracují i v souvislosti s domácí školní přípravou.

Pokud byly oslovené školy porovnávány z hlediska volby vhodných metod, zjištěny byly nedostatky u škol ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, ZŠ a MŠ Náměšť na Hané a ZŠ a MŠ Horka na Moravě. Nedostatky se týkaly absence konkrétních metod, které se učitelům osvědčují a které se tedy v pedagogické praxi na školách uplatňují, ale též nevhodnosti výukových metod. Cílem výuky finanční gramotnosti by nemělo být předávání pouhých poznatků, ale spíše rozvoj potřebných kompetencí a dovedností. V uvedených školách jsou voleny spíše výukové metody teoretické, neumožňující hlubší práci s předávanými informacemi, reflexi vlastní zkušenosti.

Výukové metody je pochopitelně zapotřebí volit i dle věku žáků. Kladně lze hodnotit koncepci finanční gramotnosti na ZŠ a MŠ Kladky, která je školou malotřídní. V této škole jsou třídy věkově smíšené, učitelé tedy musí velmi pečlivě zvažovat nejen to, jak přizpůsobí obsah učiva těmto žákům, ale též jaké metody zvolí. V této škole mají žáci k dispozici

papírové peníze, učí se tedy velmi prakticky finanční gramotnosti v základní podobě, kterou již patrně znají ze svého života. Zároveň ovšem později manipulují se skutečnými penězi, a to v souvislosti s vánoční besídkou, na které prodávají svoje výrobky.

V rámci zodpovězení VO2 bylo též zkoumáno, jak je na školách přistupováno k hodnocení výsledků žáků. I když by měla být výuka směřována co nejvíce prakticky, bez zpětné vazby, zjišťování toho, co žáci umí, nelze vnímat výuku jako kompletní.

Zjištěno však bylo, že ne na všech školách je finanční gramotnost pojmuta jako předmět, který je důležitý, ve smyslu ověřování znalostí formou testů apod. Ty nejsou užívány např. v ZŠ a MŠ Kladky, příčinou v tomto případě může být spíše praktické zaměření na rozvoj finanční gramotnosti žáků, a to vzhledem k uváděné skutečnosti, že se jedná o školu malotřídní. Ovšem např. ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, která je největší v Prostějově a z celého výzkumného souboru též školou s největším počtem žáků, taktéž není přistupováno k hodnocení žáků optimálním způsobem. Oslovená garantka uváděla, že je hodnoceno „běžně“, záleží velkou měrou na každém učiteli, a není prosazováno, aby byly využívány klasické testy.

Třetí oblast, která se vztahovala k VO2, se týkala motivace žáků. Ta by opět měla využívat znalostí a zkušeností žáků, žáci by se v rámci výuky finanční gramotnosti měli seznamovat s tím, co je zajímavá.

Zkoumání motivace bylo spojeno s volbou praktických výukových metod (přednáška odborníka, exkurze, využívání osvědčených projektů v tématu finanční gramotnosti). V tomto případě lze hodnotit kladně všechny školy, s výjimkou ZŠ a MŠ Náměšť na Hané, která velkou měrou opomíjí tento přístup k výuce finanční gramotnosti.

Z dat vztahujících se k druhé výzkumné otázce tedy vyplynulo, že jsou na oslovených školách žáci většinou vhodně motivováni k rozvoji svých kompetencí, znalostí a dovedností, týkajících se finanční gramotnosti, ovšem optimální nejsou výukové metody či hodnocení. Na některých školách je učivo předáváno jen formou teoretického výkladu, což vhodné není.

Výzkumná otázka VO3: Jaký je přístup žáků vybraných základních škol v Olomouckém kraji k výuce finanční gramotnosti?

Převážně probandi uváděli, že je problematika finanční gramotnosti pro žáky zajímavá, přestože některá témata nebo vybrané oblasti pro ně mohou být obtížné k pochopení. Oslovení probandi uváděli, že žáci bývají aktivní, o témata projevují zájem, což je možné spojit se skutečností, že se jedná o problematiku využitelnou v životě, kterou žáci znají.

Podle garantky se ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, je zapotřebí s tématy pracovat citlivě, s ohledem na některé žáky, kteří pocházejí ze sociálně slabších rodin. Také bylo zmiňováno, že učitel musí respektovat, že někteří rodiče si nepřejí, aby jejich děti hovořily ve škole o tom, jak doma hospodaří.

Žáci preferují zejména úkoly a témata, která jsou pro ně zajímavá. K nim patří např. úlohy s nákupy, procenty, v matematice zadání týkající se např. ceny zboží. U žáků prvního stupně se osvědčují spíše hry, u žáků na druhém stupni projekty.

Výzkumná otázka VO4: Jaké jsou plány ve výuce finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji?

Je třeba si uvědomit, že se situace škol v plánování výuky značně změnila, v souvislosti s pandemií covid-19. Jak uváděla garantka finanční gramotnosti ze ZŠ a MŠ Svatoplukova Olomouc, v minulosti tato škola využívala mezinárodní projekt Global Money Week, s nímž měla velmi dobrou zkušenost. Aktuálně, neboť jsou školy zavřené, nebylo možné opět se do něj zapojit. To se týká také školy ZŠ Prostějov ul. Dr. Horáka 24, která spolupracovala s Českou spořitelnou a Kooperativou, využívala jejich projekty.

Většina probandů zmiňovala, že by uvítaly přednášky ze strany odborníků z praxe. Tyto lektory žáci často považují za opravdové odborníky, navíc jsou programy velmi dobře vytvořeny a žáky baví.

Plány na výuku finanční gramotnosti jsou tak spíše teoretické. Záleží na tom, jaký bude další vývoj ve školství. Oslovené školy však chtějí pokračovat v nastaveném trendu, který se jim osvědčil.

5 DOPORUČENÍ PRO PEDAGOGICKOU PRACI VÝUKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI NA ZŠ

Z výsledků výzkumu se ukázalo, že každá z oslovených škol zná problematiku finanční gramotnosti, nicméně přístup k žákům v dané problematice se značně liší. Zjištěny byly v případě velké části škol nedostatky, a to v různých oblastech. Jednalo se zejména o reflexi výuky finanční gramotnosti ve školním vzdělávacím programu, volbu vhodných výukových metod, absenci optimálního hodnocení. Jako značně problematická se jeví časová dotace pro finanční vzdělávání. Ojedinele byly zmiňovány možné problémy při výuce finanční gramotnosti, vyplývající z odlišného rodinného zázemí žáků. Na základě těchto zjištění je možné sestavit doporučení pro pedagogickou praxi, týkající se pojetí finanční gramotnosti v základním vzdělávání.

Finanční gramotnost ve školním vzdělávacím programu

Téma finanční gramotnosti je stále značně opomíjeno. I když se objevuje např. ve finanční matematice, jak zmiňovali oslovení garanti z vybraných škol v Olomouckém kraji.

Přístup k finanční gramotnosti by měl být přehledně nastavený ve školním vzdělávacím programu. Mělo by být uvedeno, v jakých předmětech či vzdělávacích oblastech je mu věnována pozornost, dále v jaké časové dotaci se žáci s tématem seznamují a též v jakých ročnících se o tématu dozvídají.

Školní vzdělávací program by měl být co nejvíce podrobný. Mělo by, v něm být obsaženo, v jakých ročnících se žáci s finančním vzděláváním seznamují, jaká je časová dotace pro finanční vzdělávání. Mělo být vyjmenováno, jaká budou témata související s finanční gramotností a jaké jsou očekávané výstupy.

Rozložení učiva z finanční gramotnosti

V některých oslovených školách se žáci seznamují s finančním vzděláváním pouze v některých ročnících. Požadavkem ovšem je, aby se toto téma prolínalo celým základním vzděláváním. Je možné, téma zcela přirozeně zařazovat již do výuky v první třídě. V ideálním případě by měla být finanční gramotnost rozvíjena u žáků všech ročníků.

Samozřejmostí by mělo být začlenění finanční gramotnosti do více vzdělávacích oblastí. Vybraná témata mohou být zakotvena nejen v rámci vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a Člověk a společnost, ale také např. v matematice, českém jazyce. Téma je mezioborové, je tedy zapotřebí, aby jej znali dobře všichni učitelé.

Důležité je také mít dobře nastavenou koncepci vzdělávání, a to tak, aby se některá témata výrazněji neopakovala, zároveň aby nebylo některé téma opomenuto.

Metody výuky finanční gramotnosti

I když je zapotřebí žákům předávat potřebné znalosti, nelze se spoléhat pouze na teoretickou výuku. Učitel by měl být schopen podat téma žákům tak, aby pro ně bylo co nejvíce zajímavé a byli tak motivováni k rozvoji potřebných znalostí, dovedností a kompetencí, souvisejících s finanční gramotností.

Doporučit lze u žáků druhého stupně využívat skupinovou práci, a to na zvolených tématech (rozpočet domácnosti, přehled finančních produktů apod.).

Na druhém stupni lze volit projektové metody, brainstorming, myšlenkové mapy, kritické myšlení, velmi často je také možné využívat informační a komunikační technologie. U žáků prvního stupně lze doporučit využívání pracovních listů.

Hodnocení žáků

Pokud není dostatečné hodnocení, které by navazovalo na předávané poznatky, žáci by mohli nabýt dojmu, že se jedná o témata okrajové, kterému nemusí příliš věnovat pozornost. Je tak dobré i v případě finančního vzdělávání ověřovat znalosti žáků. Hodnocení by mělo být komplexní. Důležité je ocenit žáky za jejich snahu. Žáci mohou být vedeni k tomu, aby vyhledávali příklady z praktického života, kterým se následně mohou věnovat společně s celou třídou. Za takovou aktivitu mohou být odměněni.

Hodnocení může být klasické, se známkami. Nemělo by se však jednat pouze o testování znalostí žáků prostřednictvím didaktických testů. Písemné zkoušení je zapotřebí doplnit také o zkoušení ústní.

Hodnocení žáků musí vycházet z výstupů, které mají splnit. Cílem by nemělo být ověřovat znalost do hloubky, ale zejména porozumění významu finanční gramotnosti, povědomí o tom, kde všude se s ní lze v praktickém životě setkat. Žáci by neměli být demotivováni špatnými známkami. Také z tohoto důvodu je zapotřebí kombinovat klasické známky s hodnocením snahy žáků a zaměřit se na to, kde může žák vyhledat pomoc, pokud bude ve finančním plánování selhávat.

Citlivost v přístupu k žákům

Téma finančního vzdělávání se dotýká rodinného života žáků. Finance jsou ve společnosti určitým tabu. Lidé nehovoří běžně o tom, jak vysoký je jejich výdělek, na co spoří, jaké mají dluhy. Učitel by neměl trvat na tom, že při práci s konkrétními případy žáci hovoří o rodinné finanční situaci. I v tomto ohledu lze žáky vzdělávat a upozorňovat je na to, jaké je vhodné a nevhodné chování v oblasti finanční gramotnosti, které se týká jednání s druhými, hovorů na téma osobních financí.

Učitel by měl být obeznámen s tím, jaká je socioekonomická úroveň rodiny. Podle toho pak volit práci s žáky.

U některých žáků je žádoucí probrat téma s jeho rodiči. Lze se dotazovat na to, jaká jsou jejich očekávání, týkající se finančního vzdělávání jejich dítěte, čemu se ve výuce vyvarovat, jak s žákem hovořit.

Podpora spolupráce s odborníky

Všichni oslovení garanti finančního vzdělávání se shodovali na tom, že žáky nejvíce zaujme, pokud jim o tématu finanční gramotnosti bude hovořit odborník z praxe. Učitelé mohou vybírat z široké nabídky kurzů, workshopů, přednášek apod. Nezbytné je získávání referencí, definování toho, co má být cílem přizvání odborníka.

Doporučit lze zapojení do mezinárodních projektů, soutěží i na národní úrovni. Žáci tak mají možnost nejen se seznámit s tématy, která nemohou být ve škole s ohledem na jejich časovou náročnost nebo specifika dostatečně zohledňována.

Důležité je při volbě konkrétních programů, projektů, zaměřovat se také na osobnost lektora, metody výuky. Zejména žáci vyšších ročníků mohou mít poměrně vysoké nároky na lektory.

ZÁVĚR

V diplomové práci byla věnována pozornost problematice finančního vzdělávání a finanční gramotnosti. Cílem práce bylo zjištění stavu a kvality výuky finanční gramotnosti (FG) na ZŠ a doporučení ze zjištěného stavu vyplývající.

V rámci teoretických východisek byly přiblíženy hlavní pojmy. Charakterizována byla finanční gramotnost, její propojení s dalšími významnými gramotnostmi, popsáno bylo finanční vzdělávání na českých základních školách, ale též v zahraničí. Popsán byl současný stav finančního vzdělávání v České republice.

Na teorii bylo navázáno popisem realizovaného výzkumu, jehož cílem bylo analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, se zřetelem k identifikaci případných nedostatků ve výuce finanční gramotnosti žáků základních škol. Detailně byla charakterizována zvolená metodika výzkumu.

Výzkum byl proveden na šesti základních školách v Olomouckém kraji. Metodami výzkumu bylo pozorování, analýza dokumentů a polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory byly vedeny s garanty finančního vzdělávání na daných školách.

Z výzkumu vyplynulo, že se na všech školách žáci seznamují s finančním vzděláváním, ovšem přístup škol je odlišný. Na některých školách je téma podceňováno, některé školy se naopak zapojují do mezinárodních soutěží či si vytvářejí vlastní projekty z oblasti finanční gramotnosti. Preferovány jsou metody výuky, které cílí na rozvoj praktických dovedností. Negativně lze hodnotit zohlednění tématu ve školním vzdělávacím programu, v němž je finanční gramotnost takřka plně opominuta, nebo je jen stručně přiblíženo, co je jejím tématem. Chybí určení časové dotace. Nedostatečné je též hodnocení žáků.

V návaznosti na zjištěné výsledky byla formulována doporučení pro praxi, zaměřená na zlepšení koncepce finančního vzdělávání. I když v současné době školy více věnují pozornost rozvoji finanční gramotnosti u žáků, některé aspekty byly vyhodnoceny jako nedostatečné. Důležité je žáky vzdělávat průběžně, ve všech ročnících, v různých předmětech a vzdělávacích oblastech.

Účast garantů finančního vzdělávání v oslovených školách mohla přispět k její reflexi a posílení. Lze doporučit i ostatním školám zaměřit se na evaluaci zajišťovaného finančního vzdělávání.

SEZNAM LITERATURY

1. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 376 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
2. DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Jiří TUVORA. Finanční gramotnost jako ochrana jedince a společnosti. In HEJDIŠ, Milan a Antonín KOZONĚ (eds.). *Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti. Zborník príspevkov*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2009, s. 61-71. ISBN 978-80-89271-63-4.
3. DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. *Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD*. Praha: C. H. Beck, 2011. 312 s. ISBN 978-80-7400-008-9.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
5. HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce. Metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2011. 61 s. ISBN 978-80-86856-76-6
6. KANTNEROVÁ, Liběna et al. *Finanční gramotnost v České, Polské a Slovenské republice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013. 171 s. ISBN 978-80-7394-436-0.
7. KAŠOVÁ, Jitka a Lukáš ISTENČIN. *Výchova k finanční gramotnosti*. Aktualizované vydání. Plzeň: Fraus, 2020. 104 s. ISBN 978-80-7489-621-7.
8. KRECHOVSKÁ, Michaela et al. *Financial Literacy in Visegrad Group Countries*. Plzeň: NAVA, 2015. 99 s. ISBN 978-80-7211-483-2.
9. LICHTENBERKOVÁ, Kateřina a Jana MERUNKOVÁ. *Finančně gramotná a podnikavá škola*. Praha: Yourchance, 2017. 192 s. ISBN 978-80-906954-0-5.
10. MESZAROS, Bonnie T. and Mary C. SUITER. The Changing Landscape of K-12 Personal Finance Education. In LIEBOWITZ, Jay (ed.). *Financial Literacy Education: Addressing Student, Business and Government Needs*. Boca Raton: CRC Press, 2016, pp. 3-22. ISBN 978-1-4987-3855-2.
11. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

12. NICOLINI, Gianni. *Financial Literacy in Europe: Assessment Methodologies and Evidence from Europe Countries*. Abingdon, New York: Routledge, 2019. 284 p. ISBN 978-1-138-36261-1.
13. NACHER, Patrik. *Konec finančních negramotů v Čechách aneb Staré pravdy nerezaví*. Praha: Plot, 2015. 263 s. ISBN 978-80-7428-268-3.
14. NOVÁKOVÁ, Iva. *S penězi si poradím: finanční gramotnost pro žáky 1. stupně ZŠ*. Praha: Portál, 2019. 63 s. ISBN 978-80-262-1474-8.
15. OPLETALOVÁ, Alena a Jana KVINTOVÁ. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 144 s. ISBN 978-80-244-4519-9.
16. PAVELKOVÁ, Jaroslava, KNAIFL, Oldřich a Karel PREUSS. Funkční a finanční gramotnost. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2012, roč. 22, č. 22, s. 108-119. ISSN 1211-2720.
17. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
18. SMRČKA, Luboš a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Finanční vzdělávání pro střední školy*. Praha: C. H. Beck, 2011. 312 s. ISBN 978-80-7400-008-9.
19. ŚWIECKA, Beata. A theoretical framework for financial literacy and financial education. In ŚWIECKA, Beata, GRZESIUK, Aleksandra, KORCZAK, Dieter and Olga WYSZKOWSKA-KANIEWSKA. *Financial Literacy and Financial Education. Theory and Survey*. Berlin: Walter de Gruyter, 2019, pp. 1-12. ISBN 978-3-11-063296-5.
20. ŠEVČÍK, Karel a Tomáš JANKO. Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech. *Orbis Scholae*, 2017, roč. 11, č. 2, s. 11-29. ISSN 1802-3177.
21. ŠULC, Petr. *Naučme se hospodařit: finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Pierot, 2014. 69 s. ISBN 978-80-7353-338-0.
22. TEPLÝ, Petr a kol. *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Karolinum, 2013. 198 s. ISBN 978-80-246-2287-3.
23. VAŠÍČKOVÁ, Jana. *Pohybová gramotnost v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. 155 s. ISBN 978-80-244-4883-1.

Elektronické zdroje:

1. ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Mezinárodní šetření PISA 2012. Finanční gramotnost patnáctiletých žáků* [online] Praha: ČŠI, 2014 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/PISA_FG/resources/_pdfs_/Zprava_PISA_financi_gramotnost_.pdf
2. ČT24. *Změna ve výuce finanční gramotnosti. Už nebude jen pro žáky škol, ale i pro seniory a nezaměstnané* [online] Praha, 2019 [cit. 2020-11-27]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2998589-zmena-ve-vyuce-financi-gramotnosti-uz-nebude-jen-pro-zaky-skol-ale-i-pro-seniory>
3. MF ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online] Praha: MF ČR, 2010 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/31443/>
4. MF ČR. *Zásady standardu finanční gramotnosti* [online] Praha: MF ČR, 20017 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/aktuality/2017/standard-financi-gramotnosti-29163>
5. MF ČR. *Finanční vzdělávání a jeho vývoj v České republice* [online] Praha: MF ČR, 2019 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: https://amsp.cz/wp-content/uploads/2020/01/N%C3%A1rodn%C3%AD-startegie-finan%C4%8Dn%C3%ADho-vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD-mp_ALBSBMDU8I.pdf
6. MF ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2.0* [online] Praha: MF ČR, 2020 [cit. 2020-11-01]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty>
7. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online] Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2017 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>
8. ŠEVČÍK, Karel. *Finanční gramotnost ve výzkumu a v českých vzdělávacích dokumentech* [online] Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/financi-gramotnost-ve-vyzkumu-a-v-ceskych-vzdelavacich-dokumentech>
9. VISEGRAD FUND and CHILD & YOUTH FINANCE INTERNATIONAL. *Best Practices in Financial Education for Youth* [online] 2016 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: https://issuu.com/childfinanceinternational/docs/best_practices_in_financial_educati

10. YOURCHANCE. *Konference „Děti, peníze a my“ představila trendy ve výuce finanční gramotnosti ve školách* [online] Praha, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <http://www.yourchance.cz/aktuality/konference-deti-penize-a-my-predstavila-trendy-ve-vyuce-financni-gramotnosti-ve-skolach/>
11. ZÁMEČNÍK, Petr, POLÁKOVÁ, Kateřina a Adéla PASHAYEVA ŠKOPKOVÁ. *Finanční gramotnost od základní školy... ale jak?* [online] Praha, 2018 [cit. 2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.investujeme.cz/clanky/financni-gramotnost-od-zakladni-skoly-ale-jak/>
12. ZEMANOVÁ, Zdeňka. *Cesta k finanční gramotnosti dětí krok za krokem* [online] Praha: Rádce pro finance, 2018 [cit.2020-11-19]. Dostupné z: <https://www.radcenafinance.cz/finance/cesta-k-financni-gramotnosti-deti-krok-za-krokem/>
13. SEDLÁŘ, Petr. *Personální management osob se zdravotním postižením*. Bakalářská práce. Moravská vysoká škola Olomouc, o.p.s. Vedoucí práce RNDr. Ing. Miroslav Rössler, CSc., MBA. [online] Olomouc, 2014 [cit. 2021-2-26]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/cn7eiy/?isslret=Petr%3BSedl%C3%A1%C5%99%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DPetr%20Sedl%C3%A1%C5%99%26start%3D1>

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1: SCHÉMA ROZHOVORU

Otázky Finanční gramotnost

1. Jaká témata z oblasti FG se na Vaší ZŠ vyučují?
 - Peníze
 - Hospodaření domácností
 - Finanční produkty
 - Jiné (které)?

2. Ve kterých předmětech se FG učí a jaký je rozsah učiva?
 - Matematika
 - Občanská výchova
 - Rodinná výchova

3. Jaká je metodika výuky FG?
4. Jakým způsobem se na Vaší škole poznatky z FG ověřují?
5. Jaká je časová dotace FG na Vaší ZŠ?
6. Jaké projekty jsou využity pro výuku FG ve Vaší ZŠ?
7. Jaké jsou základní očekávané výstupy (dovednosti) po absolvování předmětu?
8. Která témata žáci nejvíce baví a která naopak jsou pro ně složitější?
9. Jak žáci vnímají tento předmět (zajímavý-ne, důležitý-ne)?

10. Uvítala by Vaše škola odborníka (přednášku) z oblasti finanční problematiky a jak by na to dle Vašeho názoru žáci reagovali?

ANOTACE

Bibliografický údaj:	ZAPLETAL, Jaroslav. <i>Úroveň a kvalita vzdělávání finanční gramotnosti na ZŠ v Olomouckém kraji</i> . Olomouc 2021. 71 s. Diplomová práce. Moravská vysoká škola Olomouc. Vedoucí práce: doc. Ing. Adam Pawliczek, Ph.D.
Název práce:	Úroveň a kvalita vzdělávání finanční gramotnosti na ZŠ v Olomouckém kraji.
Autor:	Bc. Jaroslav Zapletal
Ústav:	Ústav managementu a marketingu
Vedoucí práce:	doc. Ing. Adam Pawliczek, Ph.D.
Abstrakt:	Cílem diplomové práce je zjištění stavu a kvality výuky finanční gramotnosti na základních školách a doporučení ze zjištěného stavu vyplývající. K naplnění tohoto cíle je v prvních dvou kapitolách přiblíženo téma finanční gramotnosti a problematika finančního vzdělávání v českých základních školách. Na teoretická východiska je ve třetí kapitole práce navázáno popisem realizovaného výzkumu, jehož cílem bylo analyzovat stav výuky finanční gramotnosti na vybraných základních školách v Olomouckém kraji, se zřetelem k identifikaci případných nedostatků ve výuce finanční gramotnosti žáků základních škol. Výzkum byl koncipován jako kvalitativní,

	zúčastnilo se jej šest základních škol, a to prostřednictvím garantů finančního vzdělávání. Metodami sběru dat bylo pozorování, analýza dokumentů a polostrukturovaný rozhovor. Součástí práce je doporučení pro praxi.
Klíčová slova:	finanční gramotnost, finanční produkty, finanční vzdělávání, rozpočet, škola, učitel, základní škola.
Počet stran:	71
Počet příloh:	1
Rok obhajoby:	2021
Title:	Level and quality of financial literacy education at primary schools in the Olomouc region.
Author:	Bc. Jaroslav Zapletal
Department:	Department of Management and Marketing
Supervisor:	doc. Ing. Adam Pawliczek, Ph.D.

<p>Abstract:</p>	<p>The aim of the diploma thesis is to determine the status and quality of financial literacy teaching in primary schools and the recommendations resulting from the identified status. In order to fulfill this goal, the first two chapters approach the topic of financial literacy and the issue of financial education in Czech primary schools. In the third chapter, the theoretical background is followed by a description of the research, the aim of which was to analyze the state of teaching financial literacy at selected primary schools in the Olomouc region, with a view to identifying possible shortcomings in teaching financial literacy to primary school students. The research was conceived as qualitative, with the participation of six primary schools through financial education guarantors. The methods of data collection were observation, document analysis and semi-structured interview. Part of the work is a recommendation for practice.</p>
<p>Keywords:</p>	<p>budget, financial education, financial literacy, financial products, primary school, school, teacher,</p>